

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ФАКУЛТЕТ ПО КЛАСИЧЕСКИ И НОВИ ФИЛОЛОГИИ

КАТЕДРА ПО „ИСПАНИСТИКА И ПОРТУГАЛИСТИКА“

Аксиния Цветанова Обрешкова

**СЪПОСТАВИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА РОДНИНСКИТЕ
ВРЪЗКИ И НАЗВАНИЯ И ТЯХНАТА УПОТРЕБА ВЪВ
ФРАЗЕОЛОГИЧНИТЕ ЕДИНИЦИ В
БЪЛГАРСКИЯ И ИСПАНСКИЯ ЕЗИК**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

на дисертация за присъждане на образователната и научна степен „доктор“
по професионално направление 2.1. Филология (Общо и сравнително
езикознание – сравнително езикознание на испански и български език)

София

2016

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФАКУЛТЕТ ПО КЛАСИЧЕСКИ И НОВИ ФИЛОЛОГИИ

Аксиния Цветанова Обрешкова

**СЪПОСТАВИТЕЛЕН АНАЛИЗ НАРОДНИНСКИТЕ ВРЪЗКИ И
НАЗВАНИЯ И ТЯХНАТА УПОТРЕБА ВЪВ ФРАЗЕОЛОГИЧНИТЕ
ЕДИНИЦИ В БЪЛГАРСКИЯ И ИСПАНСКИЯ ЕЗИК**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

на дисертация за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по
професионално направление 2.1. Филология (Общо и сравнително езикознание –
сравнително езикознание на испански и български език)

НАУЧЕН КОНСУЛТАНТ:

доц. д-р Петър Моллов

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Проф. дфн Иван Кънчев

Проф. дфн Паисий Христов

Чл. кор. проф. д-р Тодор Бояджиев

Проф. д-р Людмила Илиева

София

2016

Дисертационният труд е обсъден в Катедра „Испанистика и португалистика“, Факултет по класически и нови филологии, Софийски университет „Св. Кл. Охридски“ на 9.12. 2015.

Изследванията по дисертационния труд са извършвани в Софийски университет “Св. Климент Охридски”.

Дисертационната работа съдържа 224 страници, от които 37 страници приложения. В библиографията са посочени 170 заглавия и 14 художествени творби.

Защитата на дисертацията ще се състои на 2016 г. от
.....часа в зала

СЪДЪРЖАНИЕ

1. Увод	4
1.1. Обект, цел и задачи на изследването.....	4
1.2. Методологическа рамка	5
2. Родство. Видове родство и родствени системи. Родствена терминология ...	11
3. Родствени връзки и названия в българския език. Произход и развитие, регионални особености	20
3.1. Кръвно родство:	20
3.1.1. По възходяща линия – баща и майка; дядо и баба; пралядо и прабаба	20
3.1.2. По низходяща линия – син и дъщеря, внук и внучка; правнук и правнучка	22
3.1.3. Косвено – чичо и стринка, вуйчо и вуйна; леля и др.	24
3.1.4. Пряко по права линия – брат и сестра	26
3.2. По сватовство: мъж и жена, свекър, свекърва, тъст и тъща и др.	27
3.3. По кумство: кръстник и кръстница, кум и кумица	34
3.4. При осиновяване: заварениче, мащеха и др.	35
4. Родствените връзки и названия в испанския език. Произход и развитие, регионални особености	37
4.1. По права линия:	37
4.1.1. По възходяща линия: padres, abuelos, bisabuelos, tatarabuelos	38
4.1.2. По низходяща линия: hijos, nietos, bisnietos, tataranietos	39
4.2. По съребрена линия: hermanos, tíos, primos	41
4.3. По сватовство: cónyuges, consuegros, cuñados	44
4.4. По кумство: madrina, padrino	49
4.5. При осиновяване	52
5. Лексикалното поле на родството в българския и испанския език	53
6. За някои лексико-граматични особености на роднинските названия	64
6.1. Деривацията при роднинските имена	64
6.1.1. Производни прилагателни	64
6.1.2. Производни съществителни	68
6.1.3. Други деривационни форми на роднински названия	69
6.2. Роднинските имена в системата на детерминацията в българския и испанския език	71
6.3. Роднинските имена и вокативът	80
7. Роднинската терминология във фразеологията	86
7.1. Определение за фразеологична единица (ФЕ)	86
7.2. Класификации на фразеологичните единици	87
7.3. Паремии като предмет на изучаване на фразеологията	94
7.4. Съпоставителен анализ на фразеологизмите с компонент роднински термини	98

7.5.	Образът на семейството в българските и испанските паремии	109
7.5.1.	Образът на <i>жената</i>	109
7.5.2.	Паремии с компонент <i>мъж</i>	127
7.5.3.	Паремии с компоненти <i>мъж</i> и <i>жена</i>	133
7.5.4.	Паремии с компоненти <i>баща, майка, син, дъщеря, родители, деца</i>	145
7.5.5.	Пословици и поговорки с компонент други членове на семейството	163
8.	Заключение	184
	Приложение № 1 – списък на фразеологизми на испански език	187
	Приложение № 2 – списък на паремии на испански език	189
	Приложение № 3 – списък на фразеологизми на български език	201
	Приложение № 4 – списък на паремии на български език	203
	Библиография	211

1. Увод.

1.1. Обект, цел и задачи на изследването

Изборът на роднинските връзки и названия като **обект** на настоящото изследване е свързан със следните фактори: на първо място, семейството като институция продължава да бъде един от основополагащите елементи на обществото и засяга живота на всеки един от нас. То като най-важна форма на социално съществуване, макар и много разнообразно и разнообразно, притежава също и национална специфика. Освен това фразеологичните единици, съдържащи в своята структура компонент от това лексикално поле, представляват значителна група във фразеологичните фондове на двата езика, които ще бъдат изследвани: български и испански език. Разгледаните фразеологизми се явяват и едни от най-употребяваните в писмената и говоримата реч.

Роднинските названия са били обект на многобройни изследвания, най-вече за изясняване на тяхната етимология. По-късно се разширява и интересът към етнографското им проучване. Те съставляват сложна система, отразяваща определени родствени отношения. Предаваните от поколение на поколение брачни и семейни норми на поведение са се превърнали в традиции, които направляват начина на живот и начина на мислене в определени граници. Избрах да съпоставя тази сфера между България и Испания поради няколко причини. На първо място, това са отношенията, които съществуват и са съществували между двете страни и двата езика. На второ място, може да се изтъкне, че развитието на двете общества има много сходни и общи черти в социалното, икономическото и политическото устройство, но наред с това всяко едно от тях притежава самобитност в икономическата, политическата, демографската и други сфери. И на трето място, двата езика, макар и европейски и с индоевропейски корени, са доста различни от лингвистична гледна точка. Това обуславя и отликите в тяхното устройство и в частност в техните лексико-семантични системи.

Категорията родство в различните нейни аспекти е обект на изследване на различни науки: биология (генетика), социология, етнография, културология, лингвистика. В дадения момент това, което ще бъде обект на моя интерес, е именно етнолингвистичният аспект, т.е. не толкова структурата на семейните отношения и родствените връзки, колкото тяхното културно осмисляне, тяхното съдържание и оценка, тяхното място в така наречения традиционен свят.

Езиковите форми, чрез които се изразява тази категория, включват не само роднинската номенклатура, но и цялата лексика и фразеология, която се отнася до родството, неговата структура, роднинските връзки и тяхната йерархия и оценка.

Целта на този труд е чрез сравнение и съпоставка да бъдат показани приликите и разликите между роднинските названия и фразеологизмите,

съдържащи компонент роднински връзки, в испанския и в българския език. Поради това **задачите**, които си поставям, са следните:

1. Да се разгледат системите на термините за родство в българския и испанския език и да се очертаят особеностите на кръвното родство, родството по сватовство и духовното родство. Въз основа на този анализ да бъдат изведени културните различия в двете общности.
2. Да се изследват някои лексико-граматични особености на роднинските названия.
3. Да се подбере корпус от фразеологични единици, съдържащи компонент роднинско название на двата езика.
4. Да бъдат съпоставени роднинските названия и фразеологизми с компонент роднински названия на двата езика с цел открояване на универсалното и специфичното в тях.
5. Да се формулират изводи въз основа на резултатите от анализа на посочените проблеми.

Поради ранното си възникване и голяма устойчивост през вековете, измежду различните тематични лексикални пластове изпъква лексиката, отразяваща родствените отношения. Във всяка една култура родствените термини в генетичен, исторически и културен аспект са част от най-старата лексика. Установяването на тези термини е вървяло едновременно с развитието на обществата.

1.2. Методологическа рамка

Методът, който ще бъде използван за реализирането на целта и задачите на дисертационния труд, е комплексен. Тук става дума за изследване в областта на лексикологията и фразеологията. Езиковите единици са описани и структурирани с оглед на тяхното семантично съдържание. Прилагат се методите на съпоставителния, лексико-семантичния, корпусния, статистическия и етнолингвистичния анализ.

Съвременната лингвистика отделя все по-голямо внимание на съпоставителните изследвания, което е закономерно явление.

Идеята за съпоставителния анализ е теоретически обоснована от Бодуен дьо Куртене, но елементи на съпоставяне се срещат още в граматиките от 18-19 век. Като лингвистичен метод той се формира през 30-40-те год. на 20 век.

Руската лингвистка В.Н.Ярцева (1998: 481) му дава следното определение: „Сопоставительный метод – это исследование и описание языка через его системное сравнение с другим языком с целью прояснения его специфичности. Сопоставительный метод направлен в первую очередь на выявление различий между двумя сравниваемыми языками и поэтому также называется контрастивным“.

По своята същност съпоставителният метод е прагматичен. Той е насочен към определени практически и приложни цели, което не намалява важността на теоретичния аспект на разглеждане на неговата проблематика.

Съпоставителният анализ трябва да има за цел описанието и изтъкването на разликите, които предварително са били изведени въз основа на сравняването, независимо от техния вид, било то лексикални, синтактични, функционални и т.н. С други думи съпоставителният анализ е ориентиран по-скоро в търсенето, описването и открояването на специфичните характеристики на един език.

Методологията в този смисъл би трябвало да следва този ред: първо се сравняват еднакви или подобни явления, а след това се съпоставят, след като е открито някакво различие, което трябва да бъде подчертано.

Основната цел на контрастивните изследвания в теоретично-методологичен план е установяването на параметри, които ще бъдат следвани. Трябва да се изработят критерии, които ще позволят съответното сравнение и ще улеснят анализа и описанието на аналозите и различията между двете системи.

Един от методите, които се използват при съпоставянето на фразеологизми е така нареченият метод на структурно-гнездово съпоставяне (Мокиенко 2000: 341). На този метод се основават многобройни специализирани изследвания на ономанистична, анималистична, соматична и др. фразеология.

Съпоставянето на фразеологизмите и паремииите на различни езици способства за разкриване на менталитета на техните носители. Подобно изследване на семантиката на фразеологичните единици позволява да се разкрият процесите на изграждане на специфичните черти на националния характер, а културологичният подход към съпоставителния анализ на паремииите помага да се определи специфичното във възприемането на света.

Съпоставителното езикознание е тясно свързано с етнолингвистиката и лингвокултурологията. Тези области взаимно се допълват както в теоретично отношение, така и по отношение на интерпретациите на използваните методики. Основен материал за изучаване представляват фразеологични единици, паремии, форми на речевия етикет, художествени текстове и др. като феномен на националната култура.

Етнолингвистиката е научно направление, намиращо се на границата между лингвистиката и етнологията. В средата на 20 в. с появата на *English Language Institute* към Мичиганския университет (1941) и на *School of Applied Linguistics* към университета в Единбург (1957) се поставя началото на приложната лингвистика в САЩ и в Обединеното кралство респективно. Дотогава изследването на езика не е било свързано с културата, с това са се занимавали литературата и антропологията. От една страна, лингвистите, следвайки стъпките на Сосюр, изучават езика като затворена система от знаци, споделяна от една общност от индивиди, говорещи идеално; а от друга страна, културните антрополози като Леви-Строс (1972) пристъпват към проучването на културата като затворена система на родствени структури, споделяни от социални хомогенни групи от екзотични общества.

Прието е да се счита, че обект на изследване на етнолингвистиката е „културният аспект на употребата на езика“ (Касадо Веларде 1988: 39). Според

Маслова (2008: 8) тя оперира предимно с исторически значими данни и се стреми в съвременния материал да открие исторически данни за един или друг етнос.

Езикът, като дейност и като продукт от тази дейност, е културен феномен и притежава всички характеристики на една духовна дейност, чиито резултати не са материални и заедно се наричат култура (Касадо Веларде 1988: 27).

Връзките между езика и културата са диалектични. Езикът не само получава, но и влияе върху индивидите по начин, който не се различава от този на законите и обичаите, породени от исторически и културни причини. Екстралингвистичните фактори, които оказват влияние върху езика, могат да бъдат обобщени в два контекста: исторически и културен. Историческият контекст са историческите обстоятелства, познати на говорещите. Културният контекст включва всичко, принадлежащо на културната традиция на една общност. Тези контексти се намесват не само в това, което се казва (или не се казва), но и също в интерпретацията на казващото се (Касадо Веларде 1988: 47-50).

Естествено изследователите на връзката език-култура са привлечени на първо място от така наречената културна лексика – тоест културни реалии: названия на различни обреди и празници, имена на митологични персонажи, културни концепти („съдба“, „грях“, „святост“ и др.). Разбираемо е вниманието и към специалната обредна терминология – сватбена, погребална, календарна. По-трудна задача е изучаването на културната семантика и функция на общоупотребяваните думи.

Етнолингвистиката си поставя за цел да разкрие “el valor de la lengua para reflejar, reproducir, conservar y transmitir la cultura de un pueblo” (Форгас Бердет 1993: 35), без значение дали тази култура е материална или духовна. Паремииите поради своята специфичност са източник на информация за реконструкцията на обичаите и общественото устройство на даден народ, включващи неговите морални ценности и кодекс на поведение.

Според Баранов и Доброволски (2008) голяма част от идиомите, както и други образнометафорични лексикални единици, доста често не притежават абсолютни еквиваленти в другите езици, което може да бъде обяснено не толкова с националната специфика, колкото с несъвпадение на езиковата номинация. Следствие на това несъвпадение са различията в образността на съдържанието или несъвпадение на актуалното значение при близка вътрешна форма.

Много често отликите при фразеологизмите могат да бъдат обяснени без да се прибегва до понятието национално-културна специфика. Но, разбира се, срещат се и такива случаи, при които семантичните обяснения се оказват недостатъчни за осмислянето на определени ограничения в употребата на ФЕ.

По въпроса какво точно е национално-културна специфика съществуват две крайни мнения. От една страна, национално-културният компонент се разглежда само в значението на т. н. реалии, например в испанския език,

свързаните с коридата. Ако бъде приета тази гледна точка, то националната окраска на идиомите би трябвало да се разглежда като нещо доста маргинално.

Противоположната позиция се изразява във включването на максимален брой и широк кръг от езикови явления в понятието национална култура.

Не всички езици притежават един и същ брой думи в определени семантични полета. Някои от тях са по-добре развити в един език, а други – в друг. Именно по-богатите семантични полета представляват специфичната лексика на конкретното общество, тъй като те са съставени от културно обусловени думи, т.е. тези, които назовават ритуали, традиции, храна, облекло, жилища, обществени институции, закони и норми, типични за народа, намиращи се в тясна връзка със своеобразния начин на живот. Повечето от тези думи имат културна окраска, приета от повечето от говорещите езика, но някои от тях имат и допълнителни конотации. Например в Испания думата *novio*, а (годеник, годеница) преди години е натоварена с негативни конотации, поради което много млади хора, отричащи институцията на годеничеството, избягват да я използват и считат, че тя е остаряла и е типична за едно по-традиционно и буржоазно мислене (Диаз Рохо 2004: 55-56).

Наличието на противоположни добродетели и недостатъци е представено реално в идиоматиката на различните езици. Като пример могат да послужат фразеологизмите, свързани с трудолюбието и мързела. Така че е странно да се съди за манталитета на даден народ, базирайки се на тях. От друга страна, не бива да се отделя една от ценностите, например трудолюбието, и да му се приписва статут на културна специфика. Всъщност мързелът се осъжда не само в българската и испанската фразеология, но също и в много други национални култури.

За да бъдат избегнати тези проблеми и за да не се връщаме към първата по-тясна концепция, която ограничава културно-националния аспект само до предмети и названия, които могат да се видят в музеите на народния бит, би било редно да се отделят два вида разбиране на националната специфика. В първия случай национално-културната специфика на даден език може да се определи, като бъде съотнесен към друг език. Този подход може да бъде наречен съпоставителен. При втория случай става въпрос за представата на носителите на езика за националното маркиране на едни или други езикови единици, без те да бъдат съпоставяни с друг език. Този подход Баранов и Доброволски (2008: 258-259) наричат, с известна доза условност, интроспективен.

При съпоставителния подход специфични ще се окажат всички факти на първия език спрямо втория език, които са нетривиални от гледна точка на традиционната народна култура на втория език. В този случай не ни интересува обстоятелството, че някои от отделените специфични черти могат да бъдат характерни и за други езици и култури.

Интроспективният подход е основан на представата за наличие на национално-културни характеристики, без те да се съотнасят към спецификата на други езици и култури. Изследванията чрез този метод по-скоро се базират на

психолингвистиката. Тяхната задача се състои в търсенето на отговора на въпроса в какво се изразява националната специфика на езика в очите на самите носители на този език.

При изследването на национално-културната специфика на фразеологизмите в рамките на съпоставителния подход е добре да се обърне внимание предимно на техния план на съдържание, тъй като планът на изразяване при единиците на отделните езици е различен по определение. В плана на съдържание на ФЕ могат да бъдат разграничени два аспекта: актуално значение и образност.

Изучаването на вътрешната форма на идиомите (в основата си образно-метафорна или символична) позволява да бъдат идентифицирани съществени междуетикови различия, които се дължат на несъвпадения в интерпретирането на определени фрагменти от действителността на различните езикови общества. По всяка вероятност именно някои от тези концептуални различия ще се окажат културно значими. Те се дължат най-вече на връзката с други семиотични кодове (най-често митове, легенди, вярвания), които понякога носителите на езика осъзнават, а понякога не.

Проучването на посочените проблеми в светлината на съпоставителното езикознание определя теоретико-приложния характер на труда, като основните изводи и материали могат да бъдат използвани в лекции, семинари и практически занятия. Настоящото изследване спомага за по-дълбоко осмисляне на спецификата на всеки един отделен фрагмент от езиковия свят и е разработка в посока на етнолингвистиката.

2. Родство. Видове родство и родствени системи. Родствена терминология

Родството е привилегировано поле за изследвания на науката антропология като форма на социална организация и структура и действа като критерий за класификация, разграничаване и обединяване на субектите в роднински групи. Ако родството е принцип, по който се подреждат човешките общества и чрез който се създава и установява определена система на социални взаимоотношения, то външната и видима материализация на тази система са думите, които се употребяват, за да назовем или за да се обърнем към хората, включени в категорията „роднини”.

Основополагащата творба за изучаването на родството в антропологията е *Systems of Consanguinity and Affinity of the Human Family*, написана от Луис Х. Морган и издадена през 1871 г. За първи път се насочва вниманието към важността на родствените терминологии за определяне степента на историческо развитие на дадено общество, с което се поставят основите на социалната антропология и се въвежда темата за родството, за неговите социални корени и еволюция, както и въпросът за роднинската терминология. Луис Х. Морган пръв се опитва да раздели родствените терминологии на класификаторни и дескриптивни. Дескриптивните различават родствениците по права и по

сребрена линия (например баща/чичо), докато класификаторните системи употребяват един и същ термин, който слива двете категории (Бъчлър 1982: 85).

Съществуват три вида родство: кръвно, брачно и духовно (символично). Под кръвно родство се разбират културно и социално припознатите връзки между родители (предци) и деца. В науката са съществували спорове кой от първите два вида е основен. По този повод са възникнали две базисни теории за системата на човешко родство: теория на филиацията (от лат. *filius*, син) и теория на алианса (от фр. съюз). Теорията на филиацията се свързва с името на английския учен Алфред Радклиф-Браун (Радклиф-Браун 1962: 13 цит. по Бъчлър 1982: 99-100), който развива структурно-функционалния подход в антропологията. Според нея основа на родството се явява кръвната връзка. Тя определя начина на групиране на индивидите, т.е. към каква категория принадлежи всеки един от тях и по какъв начин различните категории или групи хора се свързват помежду си. Радклиф Браун смята, че една родствена система включва съществуването на определени социални групи, като например семейството или еднолинейни групи (родове, кланове). Правата и задълженията, социалните обичаи (включително и култът към предците) също са част от тази система.

Радклиф-Браун разглежда три основни типа социални отношения:

1. кръвно родство – индивиди, които биологично произлизат от един родител (братя и сестри);
2. родство по сватовство или брак – връзките между съпрузи;
3. родство по произход или потомство – връзките между родители и деца.

Вторият подход, следван от представителите на френския структурализъм, начело с Клод Леви-Строс, подчертава значението на брачното родство и се отнася до разпределянето на брачните двойки: т.е. кой с кого може или трябва да се свърже. Според Леви-Строс (Леви-Строс 1972 цит. по Бъчлър 1982: 26-27) в основата на родството стои брачната връзка, която той разглежда като обмен на жени. За привържениците на тази теория съществуват два вида семейства: семейството, в което индивидът се ражда, и семейството, в което той се жени.

Дали родството е биологичен или социален факт? Този въпрос се е поставял в науката нееднократно. За да се отговори на него, обикновено родството се разделя на две части: родството само по себе си и правата и задълженията, съществуващи между родствениците. Родството е резултат от раждането на детето; докато правата и задълженията, свързани с него, са социален факт.

Да разгледаме родството само по себе си. От един човек произхожда друг (от бащата – син, дъщеря; от дядото – внук, внучка). Това кръвно родство се нарича по права линия. Двама души произхождат от един (от родителя – брат, сестра, от чичото – братовчед, братовчедка) – това кръвно родство (между братя и сестри, братовчеди и т.н) се нарича косвено или по сребрена линия. По такъв

начин кръвното родство има две разновидности – пряко и косвено, или както се наричат понякога хоризонтално и вертикално.

Освен родството по кръв съществува и родство по брак или по сватовство (тъст – зет, свекър – снаха и т.н.). Кръвното родство възниква веднъж и завинаги. Родителите, братята и сестрите човек не може да си избира сам. Родството по сватовство е по-„гъвкаво” (съпругът или съпругата се избират, а понякога и самите роднини по сватовство също).

Всъщност родството по кръв и родството по брак в съвкупност представляват сложна система от родствени връзки и формират две групи родственици.

Третият тип е така нареченото символично или фиктивно родство. Това са връзки, подобни на родствените, но те се създават обикновено след извършването на някакъв ритуал или церемония – например осиновяване, кръвно братство, кръщение.

Езиците отразяват връзките и дават названия на родствените категории. Антрополозите са открили няколко различни начина, по които хората групират своите роднини и говорят за тях. Макар че общуват на различни езици, хората често използват една и съща терминологична родствена система.

Американският културен антрополог Алфред Кръбер (1909 цит. по Бъчлър 1982:71-72)) на базата на събрания от учените материал твърди, че в отделните системи на родствени названия могат да бъдат отчетени следните компоненти:

1. разлика по пол между родствениците (баща / майка; леля / чичо);
2. пол на човека, по отношение на когото се установява родството. Различават се роднини по мъжка линия (от страна на бащата) и по женска линия (от страна на майката);
3. относителна разлика във възрастта в рамките на едно поколение. Различават се по-голям брат / по-малък брат, по-голям брат на майката / по-малък брат на майката и т.н.;
4. разлики между поколенията (майка / дъщеря);
5. пряко и косвено родство (дядо / баща – пряко; косвено – вуйчо / племенник);
6. различия между родство по кръв и по брак (син, зет);
7. пол на самия индивид, който информира за родството;
8. роднините на жената и роднините на мъжа се назовават по различен начин;
9. други отличителни признаци, като например дали е жив даденият роднина, какъв е неговият статус и др.

Различните форми за назоваване на роднините, които се употребяват по света, могат да бъдат групирани в няколко типа, въпреки че всеки от тях съдържа и множество варианти. От изучаването на родствените терминологии могат да се направят няколко извода. На първо място, всички те са логични от гледна точка на използващите ги. На второ място, могат да бъдат интерпретирани само когато са добре познати социалните и културните

условности на дадените общества. Основните видове според антрополозите са четири: хавайски, ескимоски, ирокезки и судански. Към тях съществуват и два допълнителни: омаха и кроу.

Българската родствена система принадлежи към суданския тип родствена терминология. Тя е най-сложната система, при която всеки вид родственик е наричан с различно наименование в зависимост от неговия пол, типа на връзка с *ego* и степента на отдалеченост от *ego*. Например: бащата, братът на бащата и братът на майката притежават различни названия. Тази дескриптивна терминология е типична за малко на брой общества, предимно с патрилинеен произход. Българите признават кръвното родство по бащина и по майчина линия, но при социалното организиране на роднините значение има единствено произходът по бащина мъжка права линия на родство. Той определя патрилинейния характер на българската родствена система.

От своя страна испанската родствена система може да бъде определена като от ескимоски тип, при който не се прави разлика между роднините по майчина и бащина линия. Вземат се предвид поколенията, полът на родственика и съществува родство по кръв и по брак. Например: братята и сестрите на родителите, като и техните респективни съпрузи, се различават само по пол (*tío/tía*).

3. Родствени връзки и названия в българския език

3.1. Кръвно родство:

3.1.1. По възходяща линия:

За названия по кръвно родство се приемат баща/майка, дете/син/дъщеря, брат/сестра; а по низходяща линия – внуци и правнуци, по възходяща – дядо/баба и т.н.

Славянската форма *otъсь* по всяка вероятност е възникнала от индоевропейската форма *atta*, на която има посветена достатъчно литература (Трубачов 2006). Смята се, че формата *tata* е възникнала от детската реч, откъдето на български език съществува обръщението „татко”. Ако в някои славянски езици терминът *pater* е бил заместен с *atta*, това означава, че е бил по-скоро класификаторен термин (Бенвенист 1983: 139).

Може да се заключи, че думата *atta* е назовавала бащата, който се е грижел за детето и го е изхранвал. Откъдето се вижда ясно разликата между двата термина *atta* и *pater*. Те са можели да се употребяват паралелно и са съществували така доста продължително време. Ако *atta* се е наложил, както в случая със славянските езици, то това е може би като следствие на дълбоки промени в религиозните виждания и социалната структура.

Индоевропейското наименование на майка е *mater*, което е преминало в старобългарски език *мати*, а оттам се е разпространило и в съвременните славянски езици: руски – „мать”, полски и чешки – „matka”, сръбски – „мати”,

български – „майка”. Етимологията на този термин не може да бъде твърдо доказана. Той вероятно произхожда от индоевропейски корен за „произвеждам, създавам” (Трубачов 2006), но може да бъде обяснен и с детското бърборене (Фасмер 2004; Трубачов 2006). Българската дума – *майка* – може би се явява съкращение от славянското *мати*. Вероятната му първоначална употреба е била като звателна форма.

Общо индоевропейско наименование за „дядо” не е известно. За това говори и различният характер на образуване на този термин в отделните индоевропейски езици, където съществуват изрази като „баща на бащата”, „баща на майката”, „голям”, „добър” или „по-добър баща” (Трубачов 2006). Поради тази причина може да се предположи, че това родствено наименование е възникнало по-късно. Своеобразието на славянските езици се заключава във факта, че за разлика от описателните методи за образуване на този термин, като например в немски – *Großvater* (голям, добър баща), славянските езици имат за дядото просто название, за чиято етимологична близост с названието за баща може само да се гадае.

Такова наименование, представено във всички славянски езици, се явява *dedь*: руски – „дед”, полски – „dziad”, чешки – „ded”, сръбски – дјед, български – „дядо”.

По-далечната родствена връзка се представя с представката „пра-,: ”прадядо”, „прабаба”, „правнук”. Следващите по степен родствени названия се образуват с наслагване на представката (префикса): „прапрадядо”, „прапрабаба”, „праправнук”.

Названието „баба” също е разпространено в славянските езици; руски – „баба” (жена, баба (в детския говор синоним на бабушка)), полски „babcia” (жена, баба), чешки „baba”, сръбски и български – „баба”. Значението на славянската дума е майка на бащата или на майката, но търпи и тенденция към разширяване на значението в повечето славянски езици като „жена, омъжена жена”. Почти всички изследователи са единодушни в тълкуването на думата като произтичаща от детския говор (Трубачев 2006; Фасмер 2004).

3.1.2. По низходяща линия:

Следващият термин, който ще бъде разгледан, е „дете”. Общоиндоевропейска дума, която да се използва независимо от пола на детето, отсъства. Повечето езици си служат с различни самостоятелни названия. Това говори за може би по-късно образуване на фона на древните *sūnus* (син) и *dhughdētēr* (дъщеря) – още един пример, при който няколко конкретни термина предшества появата на един по-общ. От всички думи, които на славянските езици означават „дете”, най-древната може би е именно старобългарската *dete* (български *дете*, руски *дитя* и сходни).

Друго наименование на детето е *cedo*. То е било достатъчно разпространено в старобългарския, но в съвременните славянски езици са останали само няколко негови форми, в това число и съставни. На български

„чедо” е остаряла или диалектна дума, но коренът се съдържа в други роднински термини като: „братовчед” (детето на брат).

Наименованията за деца се разделят по пол – син и дъщеря. Терминът „син” произлиза от общославянската дума *synъ*, идваща от *sīnus*, обща за редица индоевропейски езици. Тук се отнасят: старобългарски – „сынъ”, руски – „сын”, украински – „син”, полски – „syn”, сръбски – „син”. Етимологията на изходната дума *sīnus* е изяснена и приета без съмнения от повечето изследователи: от индоевропейски *seu-*, *su* (раждам). Значението на думата води до „роден от майка”, тъй като глаголът *su* се отнася до майчината функция – раждането, което говори, може би, че в индоевропейското название за *син* се отразява древният матриархат (Трубачов 2006; Фасмер 2004).

„Дъщеря” произхожда от общославянското название *dъkti* (старобългарски – „дъшти”, руски – „дочь” и др.). Историята на този термин е подробно изучена. Произлиза от индоевропейското *dhughdter*, едно от най-древните роднински названия, завършващи на *-r*, като: *pater*, *mater*, *swesor*.

Децата на децата се наименоуват „внук”, „внучка”. Между названията за противоположни степени на родство – в частност между „дядо” и „внук” – съществуват различни смислови и формални връзки. По всяка вероятност названието „внук” не се отличава с дълбока древност, а е възникнало сравнително по-късно. В старите епохи може би не е имало необходимост от този термин, тъй като внукът се считал за „син на своя дядо”, така както и истинският му син. В такъв смисъл названията „дядо” и „внук” са сравнително по-късно появили се.

Следващите степени на низходящо родство се образуват по същия начин, както и тези по възходяща линия: посредством представката *пра-* (правнук, правнучка) или удвояване на същия префикс за обозначаване на по-далечно родство: „праправнук”, „праправнучка”.

3.1.3. Косвени:

Славянската родствена терминология познава различни названия за чичо по бащина линия *-stryjъ* и по майчина линия *-*ujъ*.

Славянската дума за чичо по бащина линия, т.е. за брат на бащата, се е съхранила почти навсякъде. Изключение прави източнославянската клонка, където *stryjъ* е забравено и е отстъпило място на ново название. Но въпреки това в съвременния български език все още се срещат форми като „стрина”, „стринка” за обозначаване на жената на брат на бащата.

Ст. Младенов (1941) допуска, че българската дума „чичо” е заимствана от туркските езици.

Думата *ujъ* е общославянска, но в някои съвременни езици се счита за остаряла. В българския език все още съществува под формите „вуйчо” (брат на майката или съпруг на лелята) и „вуйна” (жена на брат на майката).

Между термините за сестрите на майката и бащата българският език в настоящето почти не прави разлика. Най-употребяваният термин е „леля“, докато „тетка“ се счита за остаряла или диалектна форма. *Teta* е старославянско название, което има своето отражение и в съвременните славянски езици – руски „тѣтя“.

Що се касае за наименованието за племенник в съвременните славянски езици, то най-често то е производно от думите за „брат“ или „сестра“, например полски – „bratanek“. Названията в български – „племенник“, руски – „племянник“ са доста по-късно появили се, в началото, за да означат хора от едно племе, съплеменници.

3.1.4. Преки по права линия:

Повечето индоевропейски езици извеждат названието за брат от древната дума *brātēr*. Опитите за разкриване на етимологията ѝ обикновено се смятат за несполучливи.

Брат произлиза от старобългарското *bratrъ, *bratъ, което се разпространява и в съвременните славянски езици: руски – „брат“, чешки – „bratr“, полски – „brat“, сръбски – „брат“ и др. Важността на термина в славянските езици се състои и в това, че от него произлизат и други названия на роднини по кръвна или косвена връзка. Например старата дума *братана*, от която води своето начало и вече остарялата българската форма *братанец* (син на брата, племенник).

Освен това брат е и в основата на ласкавите и нежни обръщения като „бате, батко, бае“ към по-голям брат. От тази гледна точка буди интерес и формата „побратим“, която е вероятно стара производна форма от „брат“.

Широко разпространен сред славянските езици е и терминът „сестра“: от старобългарски *sestra* в руски – „сестра“, полски – „siostra“, чешки – „sestra“, сръбски – „сестра“ и др.

От производните на сестра на български език трябва да бъдат отбелязани: умалителното „сестрица“, а също и названията на различни по-близки и далечни роднини като: „сестреник“ (син на сестрата) или сестреница (дъщеря на сестрата); посестрима (млечна сестра). Обръщението „кака“ към по-голяма сестра се тълкува като произлязло от детския говор (Младенов 1941).

3.2. По сватовство:

Следващата голяма група от термини обединява названията по сватосване или по брак, които до известна степен се противопоставят на тези по кръвно родство. Между тях обаче има и тясна взаимовръзка.

Индоевропейското название за *човек, мъж* е претърпяло в славянските езици коренна промяна в своето значение, което е довело до приобщаването му към роднинската терминология. Така са се появили в славянските езици

следните лексеми: руски – „муж, мужчина”, чешки – „muž”, словенски – „mož”, български – „мъж”.

Що се отнася до етимологията на думата, то обясненията водят до старото тълкуване на индоевропейското название за човек.

Славянският термин *жена* безспорно е стара индоевропейска дума. Славянските съвременни езици без изключение познават това наименование: руски – „жена”, полски – „zona”, чешки – „zena”, сръбски – „жена”, български – „жена” и др.

Трудно е да бъде определена индоевропейската форма, която е в основата на „жена”. От една страна, е възможно тя да е произлязла от индоевропейския глагол, който съществува и в староиндийските форми: *gen-* (раждам), т.е. същество, посредством което се осъществява продължението на рода (Трубачов 2006).

Когато един от съпрузите почине, за останалите сами се употребяват термините „вдовец”, „вдовица” като възникнали от старата славянска дума *vъdova*. Този общославянски термин се е съхранил във всички славянски езици. Думата, по всяка вероятност, е още индоевропейска и нейната етимология е достатъчно изяснена. Тя е следствие на формата *uidheua* със значение на „празен” (Фасмер 2004; Трубачов 2006).

Да преминем към основните термини на роднинството по сватовство, като задължително тук трябва да се обърне внимание на индоевропейския корен *suo-* (свой), който е представен в названия като: свекър, свекърва, сват.

Наименованията „свекър” и „свекърва” водят своето начало от старославянските *свекръ*, *свекры*, които от своя страна произлизат от индоевропейските форми *suekru-s* (ж.р.), *suekro-s* (м.р.). Най-важната част за славянското езиково съзнание е може би *sve-*, *svo-* (свой), докато втората част е била заменена по пътя на народната етимология с *-кру* под влияние на славянското *кру-* (кръв), което в случая на родствената терминология е напълно допустимо. По такъв начин *свекръ*, *свекры* може да се тълкуват като „своя кръв”. Най-често срещана тенденция при обръщение към свекър и свекърва е с „татко” и „майко”.

За именуване на родителите на съпругата се използват термините „тът”, „тъща”. Те произлизат от славянските *tъstъ* и *tъstja*, които имат своето разпространение в повечето славянски езици: руски – „тестъ”, „теща”; сръбски – „таст”, „ташта”, чешки – „test” и др.

Думата „зет” (съпруг на дъщерята, съпруг на сестрата) също е с древен произход, като се има предвид нейното разпространение в славянските езици: руски – „зять” (мъж на дъщерята или на сестрата); чешки – „zet”; сръбски – „зет” и т.н. Латинското название *gener* се свързва с индоевропейския глагол *gen-* (раждам се) и със старославянското **zetъ*. Това би могло да бъде едно от обяснения за етимологията на думата. Съществуват и вторични названия, които определят положението на зетя, който живее в дома на родителите на своята съпруга, като например изразът „заврян зет”.

Съпругата на сина носи наименованието „снаха”. Същият термин обаче се използва и за назоваване на жената на брата. Близки на тази дума са и форми и в други индоевропейски езици като лат. *nurus*.

В миналото освен „снаха”, жената на сина или на брата се е назовавала също и „невеста”, „булка” или „буля”.

За брат на мъжа се използва терминът „девер”. Неговите корени отново трябва да се потърсят в старобългарския език, който познава формата **deverь*. Тя има общославянски характер, но се е съхранила по-добре в източните и южните славянски езици, сред които попада и българският.

Друго остаряло и диалектно название за „девер” е думата „драгинко”, обръщение към по-малкия брат на мъжа.

Както названието за брат на мъжа, така и това, с което се назовава сестрата на съпруга „зълва”, се е запазило по-добре в източните и южните славянски езици, докато в западните, например в полски, то е напълно забравено.

Голям интерес от изследователска гледна точка предизвикват и групите от наименования, които получават братята и сестрите на мъжа, обобщени от термините „девер” и „зълва”. От гледна точка на съвременния човек те ни се струват напълно излишни. Но в миналото в традиционното българско семейство е било нужно да бъде спазвана строга йерархия между неговите членове в зависимост от техния пол и възраст. Броят на наименованията е отговарял на броя на членовете на семейството, в което нерядко е имало повече от десет деца. Не са били изключение и случаите, когато свекървата е раждала заедно с най-голямата си снаха или дъщеря. Женените синове са живеели заедно с родителите си и с другите си братя и неомъжени сестри. Това е пораждало и много сложни взаимоотношения между тях.

Традиционно жената на брата на мъжа се нарича „етърва”, въпреки че в съвременността тази дума все повече изпада от употреба и по-младите хора не правят разлика между различните видове роднински връзки по сватовство.

Братът на съпругата се назовава „шурей”, още един сравнително по-рядко използван термин от родството по брак.

Цяла една група родствени названия води своето начало от индоевропейски корен *sue-* (свой), който се явява най-характерен за термините за родствени връзки, които се установяват чрез брак. Едно от тях е „свако” (съпруг на лелята) в някои региони на България, най-вече източните. В другите славянски езици съществува и терминът „свояк” (руски – мъж на сестрата на жената). В българския език обаче с такова значение се използва думата „баджанак”, с неоспорим турски произход, производна форма от думата *bacı* (по-голяма сестра). Това важи и за названието на самата сестра на жената „балдъза” - термин с турски произход от *baldız* (снаха, сестра на жената).

Тук могат да бъдат причислени и група думи, произхождащи от старобългарската **svatь*, като: „сват”, „сватя”, „сватовство” и т.н.

3.3. По кумство:

Традиционното българско кумство е народен институт, който възниква след изпълняването на определени обредни действия. Това са тези, които придружават православните християнски обреди: кръщение и сключване на брак. Съществуват два типа названия за означаване на роднините по кумство. От една страна, са тези, които извършват обреда – общо казано групата на кумовете. Тези наименования са: кум – кума; кръстник – кръстница. Лицата, върху които е бил извършен обредът, носят названията кумец – кумица; кръщелник – кръщелница.

3.4. При осиновяване:

Роднинските термини при осиновяване възникват след повторния брак на съпрузите или родителите, а също и когато се поема грижата над деца, останали без родители.

По нормите на обичайното право за *доведени деца* се приемат родните деца на съпругата от предишния ѝ брак, които тя довежда в дома на сегашния си съпруг. Съответно за *заварени* се считат родните деца на съпруга от предишния му брак, които съпругата заварва в новия дом. Макар и по-рядко, е възможно и обратното. За повторен или втори баща се срещат следните названия: *пастрок*, *отчув*; а за повторна майка съществува терминът *мащеха*.

Отличителната черта на този тип роднинство е стремежът то да повтори обичайните родствени отношения между съпрузите, родителите и т.н.

4. Роднински връзки и названия в испанския език

4.1. По права линия:

4.1.1. По възходяща линия:

Формата *abuelo* на испански език произхожда от думата на народен латински *aviola*, умалително обръщение към бабата, върху което се образува по-късно думата за дядо *abuelo* (< *aviolus*). Същото явление се наблюдава и в други езици, може би защото бабата е прекарвала най-много време с децата: на каталански “*àvia*”, “*avi*”, галисийско-португалски “*avó*”, “*avoa*” от същия корен.

На латински език са съществували множество думи, с които са се означавали предшествениците на дядото, но винаги са се формирали на базата на един и същи корен. На испански език се използва терминът “*bisabuelo*” (два пъти дядо) или унифицираната форма “*tatarabuelo*”, аналогична, както ще видим по-нататък, на формата “*tataranieto*”.

Продължавайки с родословното дърво, се появява още една двойка термини, ядро на римското семейство, *pater/mater*, добре позната на всички, тъй

като романските езици, с едно изключение – румънският, образуват на базата на този корен наименованията на най-важните фигури в семейството. В латинския език думата *pater* е общ термин, който за разлика от *parens* и *genitor* не включва само кръвна връзка, а и социална и религиозна, свързана с власт, авторитет, уважение и почит. Терминът *genitor* произлиза от причастието на глагола *gignere* (“engendrar” – давам начало, пораждам) и наставката *-tor* и се използва по-често, за да изрази факта, че мъжът е дал начало (породил) по естествен начин на един или повече потомци (Ариас Алонсо 2000).

Mater и *genetrix* ни посочват майчинството. *Mater* е термин с индоевропейски произход, който служи за назоваване на майката (*madre*). От своя страна *genetrix* е термин, който се отнася до жени с кралска или религиозна власт, по-тържествено обръщение към видни личности от Църквата или обществото.

4.1.2. По низходяща линия:

Следващият блок от роднинската терминология *hijo, hija* (син, дъщеря) е основан на двойката думи *filius/filia*. С тези термини е свързан един любопитен факт. Произходът на *filius* може да се обясни с връзката му на латински с етимологичната група *feto, fecundus* и др., които включват в себе си идеята за *nutrir* (храня) (*filiuf, pl.-lactantes, mamones*). Може би е възникнал като прилагателно име, съпътстващо и уточняващо, че става дума за дете от мъжки пол. В по-късни времена, когато голямото семейство се е разпаднало, това прилагателно име е приело функцията на съществително име. И по този начин е преминало в романските езици: испански *hijo*, галисийски *fillo*, италиански *figlio*, каталански *fill*, португалски *filho* и френски *fil*.

На латински *peros* се използва без разлика за племенник или внук. Почти невероятен е фактът, че латинският език, иначе така точен и основа на юридическата терминология, не отличава *nieto/sobrin*, *nieta/sobrina*, а от друга страна, притежава различни наименования за братята и сестрите на майката и бащата.

Френският и иберороманските езици също се опитват да разрешат този проблем, но не по еднакъв начин. Особено френският, който прибягва до създаването на структури по подобие на германските езици от типа на *petit-fils/petit-fille*. Каталанският прави възможно разграничаването, използвайки формите от номинатив *net/neta* за внук, а от акузатива – *nebot/neboda* – за племенник и племенница. Испанският и португалският имат съвпадение при формите *nieto, neto* за внук, а *sobrin*, *sobrinho* (от латинското *consobrinus*) – за племенник

Паралелно с това, което се забелязва и при *дядо*, съществуват наименования, служещи за означаване на поколенията след това на внука. Испанският език разполага с два термина за поясняване на тези връзки: *bisnieto* (< *bis-nepta* = два пъти внук) и за всички останали случаи *tataranieto*.

4.2. По съребрена линия:

Връзката между братята и сестрите се изразява чрез термините *soror/frater*. В съвременния италиански и френски език наименованията за брат и сестра са възникнали на основата на *frater*, докато на испански, каталонски и португалски на *germanus* (*hermano, germà, irmão*).

В съвременните езици различията в названията на братята и сестрите на двамата родители са изчезнали. Любопитно е, че романските езици, включително и испанският, са свели тези названия до едно или максимум две, като френският и каталонският са избрали *aunculus > oncle*; и френския *amita > tante* (Таливиани, 1981: 313); докато испански, португалски и италиански образуват тези названия от думата *thius*, с предполагаем гръцки произход – *tío, tía* (испански), *tio, tia* (португалски) и *zio, zia* (италиански).

Романските езици се различават помежду си при названията за децата на братята и сестрите на родителите. Испански и португалски въвеждат *primo* /братовчед/.

От своя страна формата на испански и португалски “*sobrino*” /племенник/ е останала за обозначаване на роднини по съребрена линия от по-младо поколение.

4.3. По сватовство:

На кръвното родство се противопоставя това по брак. Съюзът между двама души свързва различни групи с постоянни връзки на родство между тях.

„*Cónyuge, cónyuges*” произлиза от *coniugium* или *coniungere* и има индоевропейски корен *yeug-/yug-* през латински *ing-/iung-*, откъдето идва *iugum* (“*yugo*” ярем, иго) или *iungere* (“*unir*”, свързвам, впрягам), и изразява брачната връзка между двама души. В латинския език в самото начало с нея са били назовавани хора, принадлежащи към прислугата, а в по-общ смисъл и хора с еднаква съдба или положение. По-късно се употребява, за да посочи човек, споделящ брачното ложе, мъж или жена.

Освен „*cónyuge*” съпругата в съвременния испански език се назовава и с думата „*mujer*” (жена). Тя произхожда от латинската *mulier, -eris*, която от своя страна води началото си от старинната *mulies*, дума с непознат произход.

Освен „*cónyuge*” съпругата в съвременния испански език се назовава и с думата „*mujer*” (жена). Тя произхожда от латинската *mulier, -eris*, която от своя страна води началото си от старинната *mulies*, дума с непознат произход.

Прилагателното *viduus, -a, -um* (празен, лишен от), което в съвременния език чрез метатеза през формите *bibda, vibda* е дало *viuda*, се употребява за мъж или жена, чийто съпруг е починал, но предимно се е отнасял до жената, загубила своя брачен партньор.

Роднини по пряка връзка по сватовство:

1.1. По възходяща линия: *los padres políticos*.

Бащата и майката на съпруга се назовават *suegro/suegra* от латински *socer,-cri/socrus,-ae*. Става въпрос за две думи, които се свързват със съществителното *soror* чрез своя индоевропейски произход на база на корена *swe-*, който говори за принадлежност към една социална група (*swekuros/swekrus*).

1.2. По низходяща линия: los hijos políticos:

Връзките между родителите на съпрузите и самите съпрузи се изразява посредством термините *verno* (зет) и *nuera* (снаха).

Yerno (зет) води своето начало от латинското *gener, -ri*. Този роднински термин принадлежи към етимологическата група на *gignere* (*engendrar* – раждам, пораждам).

Nuera (снаха) е също дума с индоевропейски произход, която е била адаптирана на латински език като съществително *nurus, -us*. Преминала през варианта *nora, -ae*, тя дава като резултат кастилската *nuera*.

Роднини по косвена линия по сватовство: los hermanos políticos.

Братята и сестрите на съпруга/съпругата се наричат *cuñado/cuñada*, произлизащи от латинската дума *cognatus*, което ще рече родени едновременно или еднокръвни, родени от един прародител.

Термините за роднинство по сватовство заемат същите позиции, които съответстват в кръвното родство на членовете на семейството (баща, майка, син и дъщеря, братя и сестри). По този начин може да се потвърди съществуването на известен паралелизъм между роднинските връзки по кръв и по брак, като тази по сватовство възпроизвежда изкуствено същата схема като на биологичното родство.

4.4. По кумство:

В цял свят съществуват институции, които установяват връзки, подобни на родствените. Такива са побратимството (*hermandad de sangre*) или кумството (*compadernidad* o *compadrazgo* o *padrinazgo*), които се обединяват под названието ритуално (символично или духовно) родство.

Кумството (*compadrazgo*) е символичното родство, най-добре документирано в антропологичната литература. То произтича от християнската идея за духовно родство, един от трите съществуващи вида заедно с кръвното и това по сватовство (Лоринг Гарсия 2001).

Появата на институцията на *padrinazgo* е пряко свързана с тайнството на кръщението. То се разглежда като един вид „второ рождение“, което интегрира кръщавания към Църквата, но освен това създава и цяла една нова мрежа от роднински взаимоотношения, произтичащи от духовното родство с кръстниците. Така възникват два типа отношения: между кръщелника и кръстника му

(*padrino*) и между родителите и кръстника, като тези последните се наричат помежду си “*compadre*”.

Църквата през дългите векове на съществуването си е издавала различни разпореждания относно ритуала на кръщение. Между 585г. и 595 г. се появяват в Западната християнска църква термините *compater* и *commater*, които дават начало на съвременните термини (Минц, Уолф 1995: 375 – 376). Католическата църква е установила допустимия брой на кръстници на едно дете. Обикновено се избират един мъж (*padrino*) и една жена (*madrina*), които кръщават новороденото, но може кръстникът да бъде и само един. И двата термина са от латински произход от съответните думи за баща и майка.

В Средновековието християните, достигнали зряла възраст, могли да установят връзка с Бог и с Църквата, като латинската дума *affinitas* най-добре я изразява. Тези отношения са били предимно създавани от свещеници и монаси и могат да бъдат разгледани като паралелни на брачните отношения и ритуалите, които ги установяват, са били и продължават да бъдат аналогични на брачните ритуали. Достатъчно е да бъде споменат ритуалът, при който епископът, встъпвайки в този сан, получава пръстен (Лоринг Гарсия 2001: 13 – 14).

И на последно място, християните са имали възможност да постъпват в различни по своя вид братства (*fraternidades* о *cofraternidades*), за да заздравят връзките си с Бог и с Църквата. Често срещани са даренията, които членовете на братството давали на определен манастир или църква, от което те се ползвали с различни предимства, като например молитви, защита или пък гробно място в двора на църквата. В съвременна Испания, в някои райони, например Андалусия, тези братства продължават да съществуват, като техните членове имат привилегията да се грижат за църквата, към която се числят и съответно имат специална „връзка” със светеца – покровител.

Така че в резюме може да се обобщи, че посредством тези три вида духовно родство: *padrinazgo*, *affinitas* и *fraternidades* се създават нови мрежи от връзки, които понякога са с по-голяма важност от връзките по кръвно или брачно родство.

4.5. При осиновяване:

Западният модел на родство според повечето автори, изследвали материята, се основава на определено схващане за връзката между биологичното и социалното, в който сексуалните отношения са символът, върху който се изгражда семейството в културен аспект, като по този начин се дава една и съща биогенетична идентичност на родителите и техните деца. Според този модел значенията на роднинските термини не се подлагат на съмнение: бащата е родител и е този, който е женен за майката; майката е родител и е омъжена за бащата.

Въпреки че този модел на родство има превес в обществото, той контрастира с други, по-нови и съвременни формули за съвместно съжителство на една двойка. Освен това, още от стари времена се е налагало заменянето, най-

често при смърт на един от двамата родители, с което е възникнала необходимостта произтичащите по тази причина нови връзки да придобият и съответните названия.

Така че можем да се озовем пред ситуация, в която бащата не присъства в семейството, а е заменен от новия съпруг на майката. Терминът, който се използва на испански език, е *padrastro*. В съвременното общество вече са много чести случаите на развод между двамата родители, при което пред детето стои дилемата за това как да нарича новите им партньори. Термините *padrastro* (пастрок, втори баща) и *madrastra* (машеха) започват да излизат от употреба и се заменят със собствените имена. Същият проблем стои и пред така наречените осиновители: как да се обръщат към децата на новия си партньор. Понякога те са *hijastro / hijastra* (доведени / заварени деца) или пък „неговите / нейните деца”, или пък по-просто само „децата”. Така че сме изправени пред промени в терминологията, съпътстващи адаптирането към новите обстоятелства.

Що се отнася до общите или полуобщите деца, се срещат различни ситуации: на първо място, когато има деца от предишна връзка и няма общи деца; на второ място, може да има деца от предишни връзки и на двамата партньори; и на трето място, съществува възможност да има и общи деца наред с необщите на двамата партньори. Тук названията изобилстват: *hermanos carnales* (кръвни братя), *hermanos/as de padre, madre* (братя / сестри по баща / майка), *medio hermanos* (полубратя / полусестри), *hermanastros* (доведени / заварени братя / сестри).

5. Лексикалното поле на родството в българския и испанския език

Лексикалното равнище на всеки език е съвкупност от лексикални полета. Теорията за лексикалното поле е един от най-сложните и дискутирани проблеми в лексикологията. Според структуралната семантика на Косериу (1981: 135) лексикалното поле е сбор от лексеми или думи с лексикално значение, които са обединени от обща лексикална стойност, изведена в названието на полето, и свързани в опозиции въз основа на разликите между лексикалните им значения.

Едно от лексикалните полета е именно полето на родството.¹ То се радва на голям интерес от страна на лингвистите и често е избирано като обект за анализ. По принцип то е едно от тези полета, които не представляват особена трудност за дефиниране, защото опитът на говорещите е придал форма на една социална и културна структура, изразена в отношенията на родство между членовете на една общност.

Косериу (1981) основава своята теория за лексикалните полета на опозициите, в които се намират лексемите. За да бъде направен съпоставителен

¹ По същата тематика са писали Б. Кючукова-Петринска (2010) в „Термините за родство в испанския и българския език“ и Райна Петрова (2012) в „El campo léxico de parentesco”.

анализ на лексикалните полета на родство в испанския и българския език, трябва да бъдат разгледани именно съдържателните опозиции, в които се намират лексикалните единици в двата езика.

Основните опозиции на роднинските термини в лексикалното поле на родството на български език се базират на следните критерии:

1. Кръвно родство/ брачно родство:

Кръвното родство се основава на кръвната връзка между различните индивиди, т.е. от един индивид произлиза друг. Тази особеност противопоставя групата от роднини, които принадлежат към семейството и имат кръвна връзка помежду си, и останалите, които са свързани чрез брак. Така се създава опозицията между кръвно родство и брачно родство. Тази особеност противопоставя групата от роднини, които принадлежат към семейството и имат кръвна връзка помежду си, и останалите, които са свързани чрез брак.

Опозициите, които се създават между роднините по кръвно и тези по брачно родство, са следните: *майка/свекърва, майка/тъща; баща/свекър, баща/тъст; сестра/зълва; сестра/етърва; сестра/балдъза; сестра/снаха; брат/девер; брат/шурей; брат/баджанак; брат/зет.*

2. Линейност:

Във връзка с *его* и за всяко поколение се установява опозиция между роднините по пряка и странична или съребрена линия. За родственици по пряка линия се считат всички индивиди, произлизащи един от друг в различните поколения, докато по съребрена линия – тези, които не са пряко свързани, но са част от едно и също генеалогично дърво.

На български език се открива опозицията между роднини по пряка и по съребрена линия – *майка/сестра; баща/брат; баща/чичо, баща/вуйчо* и др. Особеност, която трябва да бъде изтъкната, са различните названия, които могат да носят братята и сестрите на родителите, т.е. *чичо* (брат на бащата) и *вуйчо* (брат на майката); *леля* (сестра на бащата) и *тетка* (сестра на майката), въпреки че последният термин все по-често бива изместван от *леля*.

3. Пол:

В българската родствена система е добре изразен и диференциалният признак *принадлежност към пол (род)*. Според него названията се обединяват в две групи: мъжки пол (род) – *прадядо, дядо, баща, син, внук, чичо, вуйчо, племенник, братовчед* и др., и женски пол (род) – *прабаба, баба, майка, дъщеря, внучка, леля* и др. Опозицията е мъжки/женски род: *баща/майка; брат/сестра; дядо/баба* и т.н.

Почти всички опозиции са съставени от лексеми, които притежават различен корен, но съществуват и такива с един и същ корен: *свекър/свекърва*.

4. Степен:

Признакът степен, който на български език получава и названието „коляно“, се свързва с броя на непосредствените връзки по пряка или съребрена линия. По този начин съществуват роднини от първа степен, които се намират в опозиция с тези от втора степен и т.н. Такива са например *баща/дядо; сестра/братовчедка* и др.

5. Страна в рода:

В българската родствена система се прави разграничение между роднини по майчина (женска) и по бащина (мъжка) линия, както при кръвното родство, напр.: *чичо/вуйчо*, така и при родството по сватовство, напр.: *шурей/баджанак, зълва/балдъза*.

По отношение на братовчед/братовчедка и племенник/племенница се открива синкретизъм във формите, тъй като братовчед може да бъде както син на чичото (тоест на брата на бащата), така и син на някой от братовчедите на бащата или на майката.

6. Принадлежност към поколение:

Става въпрос за термини, които указват на роднини, принадлежащи към едно поколение, които се намират в опозиция с родствениците, принадлежащи към друго поколение, по възходяща или низходяща линия. Напр.: *баща/син; леля/племенник* и т.н.

7. Относителна възраст:

Този признак се свързва с разграничението *по-млад / по-възрастен* в рамките на едно поколение. На български език се изразява в използването на термините *батко, кака* по отношение на по-малък брат или сестра. Освен това тази опозиция се наблюдава и в употребата, все по-рядка, на термини като *буля* (жената на по-стар брат по отношение на по-млад) или *драгинко* (по-малък девер).

В лексикалното поле на родството в испанския език могат да бъдат открити следните признаци и опозиции:

1. Кръвно родство/ брачно родство:

На испански език има лексикални опозиции между *madre/suegra, padre/suegro, hermano/cuñado, hermana/cuñada, hijo/yerno, hija /nuera*.

Освен термините *suegro, suegra, yerno, nuera, cuñado, cuñada*, съществува и серията:

suegro – padre político, suegra – madre política

yerno – hijo político, nuera – hija política

cuñado – hermano político, cuñada – hermana política,

в която *político* означава “no consanguíneo”. Тези названия се използват понякога, за да се избегне негативното звучене на *suegra, nuera* и др. (Килис 1979: 22).

Опозициите, които могат да бъдат открити, са *padre/suegro, hijo/yerno, hija/nuera* и т.н.

Брачните термини за родство на испански език не зависят от пола на *ego*. *Suegro, suegra* се използват без значение дали се отнасят до родителите на съпруга или съпругата, т.е. наблюдава се неутрализация по пол. По същия начин и *yerno/nuera* се използват независимо от връзката с бащата или майката.

2. Линейност (пряка/съребрена линия):

В испанската родствена терминология роднини по пряка линия са: *abuelo, abuela; madre, padre; hijo, hija, nieto, nieta*, а по съребрена: *tío, tía; hermano, hermana; sobrino, sobrina*.

По отношение на термините *tío, tía* полът на *ego*² не е от значение. *Tío* може да бъде както братът на бащата, така и братът на майката, по същия начин – *tía* е сестрата на бащата, но и сестрата на майката.

Опозициите са следните: *madre/tía; padre/tío; hijo/sobrino; hermano/primo* и т.н. Съществува и синкретизъм на формите за родство по съребрена линия, тъй като един и същи термин се употребява за означаване на брат на бащата или на майката и съпруг на сестрата на бащата или на майката – *tío*. Синкретизъм се наблюдава също и при *primo/prima, sobrino/sobrina*. *Primo* може да бъде както синът на брат, така и синът на братовчеда на бащата или на майката. *Sobrino* е и синът на брат, и синът на братовчеда.

3. Пол:

На испански език критерият „пол“ се изразява по два начина. От една страна, съществуват опозиции от типа *tío/tía; abuelo/abuela; hermano/hermana*, в които разликата по пол се осъществява само чрез граматичната категория „род“ с помощта на морфемите *o/a*. А от друга страна, само в *padre/madre; yerno/nuera* откриваме опозиции от лексикален характер, тъй като лексемите имат различни корени.

4. Степен:

Степента на родство отразява връзката по кръвно или по брачно родство между различните поколения. По пряка линия роднините се отчитат по възходяща или низходяща линия. Така например синът се намира на една степен от бащата, на две - от дядото, на три - от прадядото. Съществуват опозиции „първа степен“/„втора степен“ – *madre/abuela*.

5. Посока (възходяща/ низходяща):

Възможните опозиции по възходяща/низходяща посока са *padre/hijo; tío/sobrino* и др.

² *ego* – човек, спрямо когото се определят роднинските връзки.

От изложеното дотук може да се направят следните изводи за изразяването на лексикалната категория „родство“ в българския и испанския език: в испанската родствена система липсват два от критериите – „страна в рода“ и „относителна възраст“, на което се дължи и сравнително по-малкият брой опозиции и съответно по-малкият брой лексикални единици.

Опозициите в българския език са много повече именно поради наличието на по-голям брой термини, особено що се отнася до брачното родство. На испанската опозиция *padre/suegro* съответстват на български език *баща/свекър* и *баща/тъст*, като по този начин се наблюдава противопоставяне на кръвно и брачно родство, но веднъж по отношение на родителите на съпруга и втори път по отношение на роднините на съпругата.

Относно критерия „линейност“ също съществуват разлики между двата езика. Отново испанският език показва случаи на синкретизъм, тъй като един и същи термин се използва за изразяване на съребрена връзка както за роднините по бащина линия, така и за тези по майчина линия. Българският език разполага с много термини за различаване на роднините по майчина и по бащина линия. Така на опозицията *padre/tío* съответстват *баща/чичо*; *баща/вуйчо*, а на *madre/tía* – *майка/леля*; *майка/стринка*; *майка/вуйна*. Тоест различават се опозиции по майчина линия и по бащина линия.

Вече беше споменат и критерият „пол“, при който разликите между двата езика са очевидни. Докато в българския език преобладават лексикалните опозиции, то в испанския език противопоставянето по „пол“ се извършва чрез граматичната категория „род“.

6. За някои лексико-граматични особености на роднинските названия

6.1. Деривацията при роднинските имена

6.1.1. Производни прилагателни

В българския език в зависимост от рода на изходното съществително, производните прилагателни се образуват с наставката –*ов*, прибавена към съществителните от мъжки род (*татков*, *дядов*, *чичов*, *вуйчов*, *братов*, *зетъов* и т.н.), и с наставката –*ин*, прибавена към съществителните от женски род (*мамин*, *майчин*, *лелин*, *сестрин*, *бабин* и т.н.). Тук трябва да се добави и *бащин*, тъй като прилагателното се образува по модела на производните при женски род на съществителното. Ако се сравнят изходните имена *син* и *дъщеря*, ще се установи, че деривацията при тях е различна: от *син* получаваме рядко срещаното *синов* (*Бащина поука*, *синова сполука*) и *синовен* (прилагателното *синов+ен*), на чието значение ще се спра по-нататък. От *дъщеря* е образувано само прилагателното *дъщерен*, което има съвсем специфично значение: «който е произлязъл, образуван е от по-голяма или основна, изходна единица: *дъщерна фирма*, *дъщерно предприятие*, *дъщерни клетки* (БТР 2008). Изброените по-горе

прилагателни обикновено имат **притежателно** значение: *бащина къща, мамина рокля, дядов бастун, чичов син* и пр. Но тяхната употреба може да бъде и по-широка и да засегне субектно-обектните отношения. В цитираната по-горе пословица (*Бащина поука, синова сполука*) «бащата» е субект, той поучава; «синът» също е субект, той сполучва.

Прилагателното *майчин* изразява принадлежност в съчетания като *майчин имот, майчини скути*, субектна определеност в *майчина благословия* (майката благославя), *майчини грижи* (майката се грижи), а в съчетанието *сине майчин* добива неодобрително значение (БТР 2008).

По-малка група прилагателни се образуват от предходните с помощта на наставката *-ски*: *майчински, бащински, сестрински*. Към тях трябва да се прибави и *братски*, което е образувано директно от съществителното *брат*. Има съществена разлика между двата вида прилагателни. Докато първите се проявяват най-вече с притежателно значение (те нямат степени за сравнение) и в някои случаи се интерпретират на субектно-обектна основа, то вторите са качествени прилагателни, откъдето произтича и възможността да се степенуват.

Образуването на прилагателни имена от роднински названия в испанския език подобно на българския се осъществява с помощта на наставки. Една от най-разпространените е наставката *-al*: *maternal, paternal, filial, fraternal*. Тя носи значение на „свързаност“ или „принадлежност“.

Съществува и още един вид прилагателни имена: *materno, paterno*. Например: *amor materno* (майчина любов), *casa paterna* (бащина къща). Според ДРАЕ употребата на прилагателните *maternal* и *materno* е еднаква. Те могат да се използват в идентични ситуации. Не така стои въпросът с *paternal* и *paterno*. Прави се ясно разграничение в тяхното значение. Прилагателното *paterno* изразява принадлежност, докато *paternal* се свързва с чувства на привързаност и обич.

Друга особеност на испанския език е използването на термина *hermano* като прилагателно име, на което съответстват синоними като: *consanguíneo, semejante*. Например: *lenguas hermanas*, езици, произлизащи от един и същи език (испански и италиански, които произлизат от латински).

В испанския език няма производни прилагателни от роднинските названия *abuelo, tío, sobrino* и пр.

Не бяха открити фразеологизми, в които присъстват изредените по-горе производни прилагателни. Във всички случаи е използвана конструкцията *de+nombre de parentesco*: *amor de padre, que todo lo demás es aire; amor grande, amor de madre*.

Изводите са следните:

Българският език разполага с прилагателни на основата на повечето родствени термини, докато в испанския език те са ограничени само до рамките на семейното ядро – баща, майка, дете, брат. Общо и за двата езика е тяхното притежателно значение, от една страна, а от друга, те са качествени прилагателни, които може да бъдат степенувани. И в двата езика съществуват

различни видове прилагателни: *майчин/майчински, бащин/бащински; materno/maternal, paterno/paternal*.

6.1.2. Производни съществителни

Тук само ще изброя някои съществителни, производни от роднински имена в българския език (*татковина, бащиния, майчинство, майчински* (социални надбавки за майчинство), като пример за реализирана деривационна субстантивация, за да го използвам като изходна позиция за сравнение с испанския език, където съществуват имена като *maternidad* (майчинство, но и родилно отделение = *майчин дом*), *paternidad, patria, fraternidad, hermandad*.

6.1.3. Други деривационни форми на роднински названия

Друг вид деривационни форми са умалителните имена, производни на роднинските названия. Най-често използваните наставки в българския език, които трансформират съществителните са: *-ец* (братец), *-ле* (мъжле), *-че* (братче, сестриче), *-ица* (майчица, сестрица), *-енце* (детенце, момченце).

Само 3 на брой са фразеологизмите на български език, съдържащи в своя състав умалително име: *майчица*. То е свързано с гальовно-умалително отношение към означения денотат.

В испанския език също се използват различни суфикси за образуване на деминутивни форми: *-ito/ita* (*hermanito, hermanita, hijito, hijita, abuelito, abuelita*), *-cito/cita* (*padrecito, madrecita*), *-uelo/uela* (*hijuelo, hijuela*), *-ico, ica* (*abuelico*). В разгледаните фразеологизми бяха намерени само два, съдържащи умалителни.

Любопитство будят формите на синтетичната абсолютна превъзходна степен на испански език посредством наставката *-ísimo*. Такива са например: *hermanísimo, cuñadísimo, nietísima*. Всички те се употребяват с негативен и подигравателен оттенък и се появяват в хумористичния стил.

6.2. Роднинските имена в системата на детерминацията в българския и испанския език

Една от отличителните черти на роднинските имена се заключава в това, че те притежават изконна определеност, доколкото членовете на семейството (в тесен или в широк смисъл) са обвързани помежду си с отношението на принадлежност. Термините, които назовават роднински отношения, се включват в антропоцентричната сфера, наречена *неотчуждаема принадлежност*. От семантична гледна точка тези обекти не могат да съществуват отделени от своя притежател, например „бащата“ винаги е „нечий баща“. От тази особеност произтича и специфичното поведение на роднинските имена в контекст, при

който принадлежността е експлицитно изразена или се подразбира. Това поведение се наблюдава най-вече в случаите, когато се прибъгва до комбинираната употреба на притежателно прилагателно³ и членна морфема.

При употребата на пълната форма на притежателните в българския език не се наблюдава разлика между роднинските имена и останалите съществителни: *неговата книга, неговата сестра, вашите вещи, вашите родители* (членната морфема се поема от прилагателното).

При употребата на кратката форма на прилагателното (*ми, ти, му, ѝ, ни, ви* и т.н.) обикновено съществителните се членуват: *речникът ми, грижите ни*. В този случай роднинските названия имат по-особено поведение.

Роднинското название не се членува именно поради своята ситуационна определеност на взаимна обвързаност на protagonистите в комуникацията: *майка ми, баща ти, баба му, дядо ѝ, чичо им* и т.н. В тези случаи може да се приеме, че групата **роднинско название + кратко притежателно** функционира като устойчиво съчетание, което няма нужда от формална определеност. За устойчивия статут на тази група свидетелства и фактът, че тя не се променя дори когато принадлежността е изрично маркирана и се стига до редундантност: *на Иван баща му*, т.е. налице е двойно изразяване на принадлежността, което не се практикува при останалите съществителни имена (**на Иван чантата му*). От тази тенденция се отклоняват няколко роднински имена (*синът ѝ, свекърът ѝ, деверът ѝ, мъжът ѝ*), които се членуват подобно на всички останали съществителни. Трудно е да се каже защо тъкмо тези съществителни имат това особено поведение. Те са от мъжки род и завършват на съгласна, но това не може да бъде истинската причина, тъй като и *брат* има същите характеристики, но не приема членната морфема: *брат му*⁴.

Независимо дали са построени с помощта на пълни или кратки форми, конструкциите, включващи в състава си притежателно прилагателно, принципно предават едно и също значение, изразяват посесивно отношение: *моите деца = децата ми*. И все пак за кратките форми се приема, че изразяват неутрално или немаркирано отношение към принадлежността на предмета (Андрейчин 1973, цит. по Ницолова 2008: 169), а пълните форми се характеризират с акцента, който поставят върху притежателя: *Това са МОИТЕ деца* (а не твоите, неговите или нечии други).

В ежедневната употреба обаче кратките притежателни форми също могат да бъдат логически акцентирани: *Не казвай дъщеря ти, а дъщеря ни!*

³ В българската терминология обикновено се говори за притежателни местоимения *мой, твой, негов* и пр. Но нас ни интересува тяхната употреба като детерминанти и ще си служим с термина притежателни прилагателни.

⁴ Горните наблюдения се отнасят само до употребите на роднинските имена в единствено число. Когато са в мн. ч., те следват общото правило.

В ролята на посесивна кликтика функционира и кратката форма на възвратното притежателно местоимение „свой“ – „си“, уникална черта на българския език: „син на баща **си**“, „Ако биеш жена **си**, биеш главата **си**“.

Абсолютна ситуационна определеност добиват някои роднински имена, когато се отнасят до говорещия и в този случай маркерът за притежание може да отпадне: *Дядо ми (=дядо) пристигна. Майка ми (= майка) замина. Чичо ми (=чичо) е в Париж.* Употребата е силно зависима от контекста и от характера на отношенията между участниците в комуникацията. Тя е резултат от стремежа към езикови икономии.

Самостоятелното използване на членувано съществително име е силно ограничена и се свежда най-вече до разговорната сфера на речта, например: „Понякога вземам колата на **брата**, защото моята я продадох преди месец”. В някои редки случаи членуването на роднинския термин води до промяна в значението. В примера „През почивните дни ще отида на село, за да помогна на **дядо**“ дядо се отнася до бащата на един от родителите. Но в изречението „През почивните дни ще отида на село, за да помогна на **дядото**“ вече става ясно, че **дядото** е тъстът на говорещия, тъй като в българската традиция това е най-честото обръщение на зет към бащата на съпругата му. Наблюденията показват, че когато са от мъжки род, тези имена се употребяват и като обръщения (*дядо, чичо, вуйчо, свако*), а когато са от женски род, от тях се образуват вокативи с маркер -о: *майка – майко, леля – лельо, вуйна – вуйно, баба – бабо*).

При употребата на кратките форми на притежателните се държи сметка за функцията на съответното съществително. Ако притежателят е субект, изразен или имплицитен, се употребява възвратната форма **си** за всички граматически лица и за двете числа. Но ако притежателят не е субект във фразата, се употребяват различни за съответните лица и числа кратки форми. Ето и няколко примера с фразеологични единици, при които притежателят е субект и се употребява кратката форма **си**: *искам майка **си** и баща **си**, върви на майната **си**, мъж на жена **си** (мъж под чехъл), не питам ни баща **си** и др.* Ето и примери, при които притежателят не е субект: *на баба **ми** на хурката* (възклицание за нещо, с което не съм съгласен), *на баба **ти** хвърчилото* (възклицание при нещо невъзможно, неправдоподобно), *от времето на баба **ми*** (нещо много старо, много отдавна), *майка **му** стара* (израз на неприятно чувство, яд, недоволство) и др.

В испанския език една част от кратките притежателни форми се променя по число: **mi hijo, mis hijos**, а друга и по род и по число – **nuestro hijo, nuestra hija, nuestros hijos, nuestras hijas**. По-същественото в случая е, че кратките форми на испанските притежателни прилагателни кумулират две значения: притежание и детерминация и в този смисъл те не са съвместими с членната форма.

Испанският език разполага и с пълни форми на притежателни прилагателни. Те, както и на български език, са детерминативни прилагателни, но тяхното място е винаги след съществителното, което определят. За разлика от кратките форми, се съгласуват със съществителното име – както по род, така и

по число: *mío, mía, míos, mías, tuyo, tuya, tuyos, tuyas, suyo, suya, suyos, suyas*. Друга основна разлика е, че могат да бъдат придружени от определителен член. Много често те са еквивалентни на кратките притежателни форми: *Este **hijo** **mío** me va a matar de disgustos (=mi **hijo** me va a matar de disgustos)*. Но също така могат да изразяват и неопределен елемент от едно множество: *Una **hija** **mía** ganó el concurso* (т.е. имам няколко дъщери и една от тях е спечелила конкурса).

От друга страна, често се среща използването на членувани термини за родство при изпускане на притежателното прилагателно, например: *Tiene **la** **hija** **casada*** (*Дъщеря му е омъжена*). Тази употреба невинаги зависи от езикови фактори, а по-скоро от предварителните познания, които говорещите имат за действителността, с други думи казано, детерминацията е имплицитна.

Във фразеологичните единици на испански език роднинските названия се употребяват с генерализиращо значение, което в морфологичен план може да бъде изразено по два начина: с определителен член и с нулев член.

Както е известно, определителният член се характеризира с динамика, която се изразява в движението от частното към общото. Когато в даден фразеологизъм роднинското название е придружено от определителен член, целта е да се постигне висша степен на генерализация и неслучайно в преносното значение на фразеологизма смисълът на роднинското название е значително избледнял или изобщо не се е запазил.

Нулевият член обикновено се среща в случаите, когато съществителното загубва своя номинален статут, но в пословиците и във фразеологизмите високата степен на генерализация също може да бъде маркирана с нулев член. За илюстрация на този случай може да бъдат посочени примери като: *no necesitar /tener **abuela*** сам се хваля, =умря циганката, която ме хвалеше), *(ser) **hijo** de **papá*** (принадлежи към семейство с по-високо положение и др.

6.3. Роднинските имена и вокативът

Вокативът е от особено значение при роднинските имена, тъй като свързаните по роднинска линия често се обръщат един към друг. В случая въпросът за формите на вокатива е интересен за всеки език поотделно, но още по-голям интерес той предизвиква в съпоставителен план.

В българския език могат да се разграничат следните случаи:

- Роднинските имена от мъжки род, завършващи на *-о*, могат да се използват и за изразяване на обръщение: *дядо, чичо, вуйчо, свако*.
- Роднинските имена от женски род, завършващи на *-а* /*-я* (*майка, баба, леля, вуйна, стрина, сестра, щерка*), образуват вокатив със завършек *-о* /*-ьо* (*майко, бабо, лельо, вуйно, стрино, сестро, щерко*). Трябва да се отбележи, че от *дъщеря* твърде рядко се среща *дъщеро*, за разлика от *дъще*, което съперничи на *щерко*.
- Имената от мъжки род, завършващи на съгласна, образуват вокатив с окончание *-е* (*брат – брате, син – сине*), който е в конкурентна употреба с формата на *-ко* (*братко, синко*).
- Интересен е случаят със съществителното *баща*, което има умалителна звателна форма (*бащице*), но тя се употребява изключително рядко, тъй като езикът разполага със специалната звателна форма *татко*. Любопитно е и това, че звателната форма се използва и като номинативна: *един татко, таткото*.
- при обръщения, когато притежателят е говорещото лице, а обектът на притежанието е слушателят, може да се наблюдава неозначаване на обекта на притежание: „*Бре, баби, не плачи – булката е жива!*“ (Ницолова 2008: 193-194). В този случай говорещият използва своето роднинско название като вокатив и с него се обръща към събеседника (осъществява се своеобразна транспозиция): *Ела, мамо!* – ще каже майката на детето си, вместо: *Ела, маминото ми дете*.
- особеност на българския език са и звателните форми, с които се обръщаме към по-голям брат или по-голяма сестра: *батко, како*.
- В песенното народно творчество след собствените имена и след роднинските названия често се употребява частицата *ле* с вариант *льо*, без значение какъв е родът на името.

В испанския език звателните форми съвпадат напълно с роднинските названия (*padre, madre, tío, abuelo*). Обикновено те могат да бъдат придружавани от притежателно задпоставено прилагателно (*hijo mío, madre mía*). Използват се и умалителни звателни форми, които изразяват обич и нежност (*pap(a)íto, abuelita, abuelito, papí/papá, mami/mamá*).

Интерес представляват роднинските названия *hermano* и *tío*. Освен чисто семейни връзки те се използват за обръщение към приятел и в случая с *hermano* за идентифициране с определена социална група. *Tío, tía* са се отдалечили от първоначалното си значение да назовават определени родствени връзки и са много често използвани в говора на младежите, предимно в Испания.

Може да се направи извода, че вокативът в испанския и българския език споделя много общи черти, но също така притежава и своите отлики. Една от

основните функции на вокатива е като израз на обръщение и за привличане на вниманието на събеседника. Най-често се използват личните имена и названията на роднини. Тъй като личните имена се употребяват винаги за отделен индивид, то роднинските названия се доближават до тях. Говорещият се обръща по определен начин към най-близките си, било то майка, баща, дядо и т.н. В българския език се наблюдават различни звателни форми, образувани от термините за родство, докато в испанския език вокативните форми съвпадат със самите роднински наименования. Забелязва се освен това отдалечаване от първоначалното значение на някои названия, които започват да се използват в определен контекст и от определен кръг от хора.

7. Роднинската терминология във фразеологията

7.1. Определение за фразеологична единица (ФЕ)

Терминът фразеологична единица (ФЕ) е най-широко използван от учените, за да бъдат назовани езиковите явления, които са обект на изследване от науката фразеология.

Най-често под фразеологизми или ФЕ в класификациите на отделните учени се разбират различните видове устойчиви словосъчетания: идиоми (*вода за носа*), колокации (*проливен дъжд, вземам решение*), пословици и поговорки. В традиционния подход тук влизат и крилатите фрази. В относително съвременните изследвания намират място и такива термини като граматически фразеологизъм или фразеосхема.

По своята структура фразеологизмите се делят на две основни групи: фразеологизми със структура на изречения и фразеологизми със структура на словосъчетания или на предложно-именни съчетания. Именно този въпрос определя съществуването на двете основни тенденции във фразеологичните изследвания.

7.2. Класификации на фразеологичните единици

Във фразеологията няма общоприета класификация на фразеологичните единици. Според техните признаци се прави описателно деление на устойчиви изрази и на фразеологични словосъчетания (Бояджиев 2011: 296-297).

Към устойчивите изрази се отнасят:

1. Описателни названия с номинативна функция: *детска градина, захарна болест* и др. Те представляват разделно оформени думи, с които се означава едно понятие.
2. Съставни устойчиви названия и термини: *нулев цикъл, център на тежестта* и др. Сред тях могат да бъдат отделени общоупотребяваните и специфичните (професионалните).

3. Описателни названия, в които единият компонент се преосмисля метафорично – *студена война, златна среда, налагам вето* и др.

4. Поздрави и пожелания: *добър вечер, всичко хубаво* и др.

Към фразеологичните словосъчетания може да се отнесат:

1. Фразеологизми (фраземи): *клатя си краката* (не работя), *на баир лозе* (нещо трудно) и др.

2. Устойчиви сравнения, възникнали в разговорната реч: *ясен като бял ден, тъмно като в рог* и т.н.

3. Фразеологизирани конструкции или фразеосхеми по модела на: *юнак над юнаците, от къща на къща* и т.н.

4. Пословици, поговорки, цитати и крилати изрази.

Основание пословиците, поговорките, цитатите и крилатите фрази да бъдат разглеждани като част от фразеологичните съчетания дава тяхната образност и експресивност, както и употребата в различни по характер ситуации.

Интересът към паремии не само в лингвистичен план, а и в културологичен, е особено активен в испанистиката. В Испания излиза от 1993 г. списание *Paremia*, основано от Хулия Севиля Муньос.

Съществуват и мнения, че паремиологията е дял от фразеологичната наука.

Най-често класификациите на ФЕ се основават на тяхната структура и на изграждащите ги елементи, като се взема под внимание, особено в испанските изследвания, тяхната функция в изречението. В зависимост от споделянето на едната от двете тенденции във фразеологията – широката или тясната – сред фразеологизмите попадат колокации, идиоми, видове устойчиви словосъчетания и паремии.

7.3. Паремии като предмет на изучаване от фразеологията

Доста често паремии се включват в полето на изучаване на фразеологията. Много лингвисти, привърженици на широкото разбиране за фразеологията, ги считат за вид фразеологични единици. От друга страна, последователите на тясната концепция във фразеологичните изследвания ги изключват от полето на фразеологията.

Терминът паремия се употребява в много случаи като синоним на пословица и поговорка. За мен мнението на Алмела Перес и Х. Севиля Муньос, че всъщност паремията е общ термин, който обхваща не само пословиците и поговорките, но и други подобни структури, е без съмнение правилно.

Според класификацията, предложена от Х. Севиля Муньос и Х. Кантера Ортис де Урбина (2002), паремии се делят на два типа: народни или класически паремии (пословици и поговорки) и книжовни паремии (максими, сентенции и др.).

Тъй като полето на изучаване на фразеологията е много обширно, в това изследване ще се спра по-конкретно на класическите или народни паремии,

представени от два подвида: пословици и поговорки, които са възникнали и се употребяват в една патриархална среда и се отнасят до всекидневието и етичните връзки между индивидите.

7.4. Съпоставителен анализ на фразеологизмите с компонент роднински термини

Трябва да се отбележи, че при определянето на основните лексикални полета във фразеологията, се позовавам на изрази, които съдържат лексикален компонент, принадлежащ към конкретна тематична група. Основните сфери, които могат да бъдат изброени са следните: имена на цветове, имена на различни ястия или по-общо термини от гастрономията, названия от флората и на селскостопански продукти, имена на животни, топоними, имена на митологически, исторически, библейски и други личности, названия на различни националности или на жителите на определен град или регион, числа и други.

Фразеологизмите с компонент родствени названия са един от показателите за отношението на един или друг народ към важността на роднинските връзки, за ролята на всеки един член на семейството в живота на неговите роднини, за наличие на йерархия вътре в семейното обкръжение. Тези фразеологични единици свидетелстват за „организирането“ на вътрешния свят на човек, за взаимоотношенията в семейството и създаването на дом.

Бяха подбрани фразеологични единици от различни речници: *Нов фразеологичен речник на българския език* на К.Анкова-Ничкова, *Речник на испанските идиомы и фразеологизми* на А.Дамянова, ДРАЕ и *Diccionario fraseológico del español moderno* на Ф.Валера и Х. Кубарт. Броят на фразеологизмите на испански език е 37, докато на български език бяха открити малко повече – 57. Дистрибутивно-статистическият анализ на изследвания материал показва, че и в двата езика най-многобройни са ФЕ с елемент „майка“/ „madre“, следвани от тези с елемент „баща“/ „padre“ като основни образи, които отразяват семейно-родствените отношения в съзнанието на всеки човек.

Компонентът „майка“ и „madre“ се среща в 19 единици (33%) на български език и в 14 (38%) на испански език. Този термин е най-широко застъпен и в двата езика. Прави впечатление, че по-голямата част от тях са възклицания, с които се изразяват различни емоции.

Фразеологичните единици на български и испански език, които съдържат компонент „баща“/ „padre“ са съответно 7 (12%) на 5 (13%). В испанската фразеология се откроява идеята, че бащата е важен, влиятелен, грижовен.

Фразеологизми с компонент „син, „дъщеря“/ „hijo“, „hija“ се срещат сравнително по-рядко в двата езика. На испански език не бяха открити такива, които да съдържат названието „hija“, докато тези, в които компонент е терминът „hijo“ са само 5, което прави 13% от общия брой. В българския материал те са

общо 8 (14%), от които по 3 за „син“ и „дъщеря“ и 2 на брой, в които се среща „дете“.

Общата черта, която може да се изведе е използването на „hijo“/ „син“ като обида.

Термините „баба“, „дядо“/ „abuela“, „abuelo“ също присъстват в състава на фразеологичните единици. На български език те са 8 за баба и една за дядо, докато на испански език са 3 за „abuela“. Не бяха открити фразеологизми с компонент „abuelo“.

Следващата група от фразеологизми съдържат компонент „брат“ и са 4 на брой в изследвания български материал. Няма открити такива с компонент „сестра“ и съответните названия на испански език „hermano“, „hermana“. В три от единиците е използвано прилагателното име „братска“.

Терминологията, свързана с братята и сестрите на родителите, т.е чичо, вуйчо, леля, също е засегната във фразеологичните единици. На испански език откриваме 3, в които присъства думата „tía“. В други две фразеологични единици термините „tío“, „tía“ се използват за означаване на атрактивен мъж или жена, характерно за съвременния разговорен испански език.

На български език отсъстват фразеологизми, в чиито състав влиза компонент „братовчед“, докато на испански език те са 3 на брой и в два от тях братовчедът е представен като глупав и наивен.

Сравнително-съпоставителният анализ на фразеологичните единици, съдържащи компонент от семантичното поле „роднински връзки“ показва, че в испанския и в българския език са залегнали термините, отнасящи се до кръвното родство: *баща, майка, дядо, баба, дете, син, дъщеря, брат, леля, вуйчо, padre, madre, abuela, hijo, tío, tía, primo*; а също и по сватовство: *мъж, жена, свекърва, зет, балдъза*. Най-често употребявани в двата езика са следните компоненти: *майка* – 33%, *баща* – 13%, *дете (син, дъщеря)* – 14% и *баба* – 16%.; *madre* – 38%, *padre* – 12%, *hijo* – 13%. Беше отбелязана липсата на фразеологизми на испански език с компонент роднини по сватовство. Изследваният материал на български език е по-голям като обем, по-конкретен и дава по-детайлна представа за семейството във всичките му аспекти. Най-често срещани са съвпаденията при възклицанията, свързани с термините „*madre*“ и „*майка*“, а също и образът на *чичото (вуйчото)* като влиятелна личност, на която може да се разчита за подкрепа.

7.5. Семейството в българските и испанските паремии

Ще бъдат анализирани паремии с основни компоненти: женитба, дом, мъж, жена, дете, майка, баща, брат, сестра, зет, снаха, свекърва, роднини, кум. Очакван резултат е дефинирането на етнокултурните стереотипи, които са свързани с представите за семейството в българската и испанската традиционна култура и тяхното съпоставяне. За тази цел съм подбрала 377 единици на испански език и 243 на български език от съответните испански и български

източници: : *Diccionario de refranes* на Кампос и Барейа (1975-1993), *Vocabulario de refranes y frases proverbiales* на Кореас (2000), *Refranero general ideológico español* на Мартинес Клейсер (1982), *Испански пословици* на Омайников (1993), *Български пословици и поговорки* на Стойкова (2007).

7.5.1. Образът на жената

Паремииите с ключов компонент **жена**, със значение на „омъжена жена” и респективно **mujer** „mujer casada, esposa” са съответно 72 единици на български език и 95 на испански език, което представлява сравнително голяма група. Не се наблюдава разграничение между термините жена / съпруга.

В устното народно творчество ролята на жената е представена много противоречиво – от една страна, се говори за нейната красота, благородство, трудолюбие и мъдрост, но същевременно и за нейното лекомислие, суета и хитрост, както и за нейното тежко и безправно положение.

При изучаването на паремииите за жените става очевидно, че перспективата в тях е изцяло андроцентрична, защото жената не е преценявана сама по себе си, а от гледна точка на представата, която има за нея мъжът. По този начин в патриархалните култури гласът и начинът на мислене на мъжа са представени като общ изразител и всичко, което не съвпада с това мнение, се счита за ирационално и е осъдено на мълчание. Тази идея се отразява най-вече в паремииите, които показват непълноценността и подчиненото положение на жената спрямо мъжа.

И у двата народа преобладават пословиците и поговорките с тенденция за негативна оценка за жените, което води до създаване на определен стереотип у носителите на езика. От една страна този факт може да се обясни с древните вярвания, че жената е свързана с тъмнината и тайните, а всичко тайнствено поначало плаши и не буди положителни емоции у хората. А от друга страна отрицателният образ се базира на слабостта и непълноценността на женския пол, чрез което доминиращата мъжка фигура се опитва да бъде легитимирана. Тъй като притежава функцията да управлява, мъжът трябва да бъде морално достоен, докато за жената това се счита за ненужно, защото ролята ѝ в обществото – да ражда наследници на мъжа, под чиято власт се намира и да се подчинява пасивно на неговите намерения, не го изисква. Конфликтът между половете се отразява в пословиците и поговорките, където те имат строго определени социални роли. Всеизвестно е делението по пол, което определя на жената грижите по домакинството и раждането и отглеждането на децата.

При сравняването и съпоставянето на образ ѝ в българските и испанските паремии бяха открити много съвпадения: жената е опасна, лукава, зла, бърлива, не може да ѝ се вярва, но от друга страна има и своите достойнства. Различията се изразяват най-вече при идеята за социалната изолираност на жената с цел да бъде запазена нейната чест – идея много по-добре развита в испанските паремии. Изглежда, че чувството за ревност е в основата и на паремииите на

испански език, в които се говори за жените, сключили повторен брак, които си спомнят за своя първи съпруг с добри чувства.

7.5.2. Паремии с компонент *мъж*

Повечето пословици и поговорки се отнасят до човека по принцип, без значение от неговия пол. Паремииите, характеризиращи *мъжа*, са много по-малко на брой в сравнение с тези, които се отнасят до образа на жената. В много от тях се говори за отрицателните му черти: пиянство, глупост, мързел, ревност, страхливост и др.

При съпоставянето на паремииите с компонент *мъж* става ясно, че за испанската традиция няма никакво значение дали един мъж е красив. Дори напротив, предпочита се той да бъде по-грозен. Освен това там заляга и идеята, че е по-добре за един мъж да не се жени, отколкото да се ожени несполучливо. Такава теза не беше открита в българските паремии, в които по-скоро се приема, че бракът е тежест.

7.5.3. Паремии с компоненти *мъж* и *жена*

Пословиците и поговорките с компоненти *мъж* и *жена* в корпуса са сравнително много. В тях може да се види ясно противопоставянето между двата пола, като положителната оценка обикновено е свързана с образа на *мъжа*.

Заклчението, което може да се направи при тяхното разглеждане е, че образът на мъжа не е така добре детайлизиран както образът на жената в паремииите. Отличават се няколко негови характеристики, които го представят като глава и основна фигура в семейството. Той притежава изключително положителни качества, с малки изключения – например глупостта. Може да се твърди, че въпреки, че мъжът и жената имат строго определени функции в семейството и дома, то много често жената е противопоставяна на мъжа. Нейният образ е много по-сложен и противоречив, с много отрицателни качества, което се свързва до известна степен с библейския модел за греха. Най-характерните отлики, които бяха открити при съпоставителния анализ, са идеята в испанските паремии, че любовта може да изгладя всички различия и да изравни брачните партньори в социално и икономическо отношение и че дори и бракът да е сключен по любов неминуемо се появяват някакви проблеми. Освен това липсва в българските пословици и поговорки представата на испанските мъже, че жената може да бъде спечелена с подаръци.

7.5.4. Паремии с компоненти баща, майка, син, дъщеря, родители, деца

Баща, майка, деца са трите основни елемента, които образуват семейството в паремиологичната традиция, без това да омаловажава

присъствието и на други членове на семейството, като баба и дядо, свекър и свекърва, братя и сестри, чието изучаване е запазено за следващия раздел.

Добре е тук да бъдат изяснени и разликите, които традиционните общества, както българското, така и испанското, правят между *дъщерите* и *синовете*. *Дъщерята* обикновено е пренебрегвана, тъй като тя не се явява наследник на семейното богатство. В испанските паремии не се гледа положително на раждането на дъщеря.

Изводите при разглеждането на българските и испанските паремии, свързани със семейството, представено от основните членове – баща, майка и деца, са следните: Всеки от тях има собствена роля. Мъжът е бащата, който се грижи за семейството и служи за подражание на синовете. Майката е тази, която обича безмерно децата си, без значение от техните недостатъци и обикновено тя е тази, която ги разглежда. Децата са истинското богатство за семейството, въпреки че понякога създават грижи и проблеми на родителите си. Основните разлики между българската и испанската традиция се заключават в: отношението към раждането на дъщеря – за испанците предпочитането на син е съвсем ясно; идеята, че родителите обичат повече децата си, отколкото децата – своите родители; освен това за испанците майката е тази, която отглежда децата, т.е. може да не е тази, която ги е родила; не се гледа добре на семейство само с едно дете, защото то ще стане разглежено; само в една испанска паремия се среща образът на втория баща (*padrastró*), представен в негативна светлина.

7.5.5. Пословици и поговорки с компонент други членове на семейството

Паремииите, съдържащи компонент други членове на семейството, са сравнително много. Основните ключови термини в тях са: *брат, сестра, зет, снаха, свекърва, кум (кръстник), роднина*.

В българския материал най-голям брой пословици са тези, които съдържат елемента *брат (hermano)*. От тях става ясно колко важно е човек да има брат. Той е по-близък от приятел и винаги може да се разчита на помощта му.

В испанската паремиологична традиция не открих голям брой паремии с компонент *hermano /брат/*. Те са общо 5 на брой, като по-голямата част от тях отразяват идеята, която се откроява и сред българските пословици, че враждата между братя понякога е много силна.

Пословиците и поговорките с компонент *сестра (hermana)* са значително по-малко на брой от тези, съдържащи термина *брат (hermano)* и в българската, и в испанската народна традиция. Образът на сестрата се очертава като близка и обичаща своите братя и сестри, макар понякога между тях да възникват конфликти. За традиционния българин сестрата е тази, която милее повече за своя брат и нейната любов е по-силна.

Роднинските връзки между син / дъщеря и майка / баща не могат по никакъв начин да бъдат сравнени с връзката по сватовство, която съществува между *зет* / *снаха* (*yerno* / *nuera*) и *тъст*, *тъща* / *свекър*, *свекърва* (*suegro*, *suegra*). Отношенията между тези членове на семейството могат да бъдат много напрегнати и дори нараняващи.

Обикновено *зетят* (*yerno*) и *снахата* (*nuera*) остават „чужди“ за родителите на съпруга или съпругата, тъй като най-голямо значение се отдава на кръвното родство.

Най-трудни и противоречиви за отношенията между *снаха* (*nuera*) и *свекърва* (*suegra*). И на двете се гледа с негативно отношение, докато зетят като че ли успява да избяга от отрицателния образ. Свекървата се отхвърля, дори и тя да е добра и кротка по характер. Обикновено паремииите съветват да се стои надалеч от нея, защото омразата към нея е толкова голяма, колкото може да бъде голяма обичта към майката. Всички членове на семейството са в постоянни конфликти с нея, докато това не е характерно за образа на *свекъра* или *тъста* (*suegro*).

Останалите роднини по брачна връзка се споменават много рядко в пословиците. На български език открих само две, които съдържат термините *етърва* и *зълва*.

Образът на *лелята* (*tía*) в испанските паремии е по-добре разгърнат, докато в българската традиция се среща само в една пословица, и то се споменава терминът вуйна, т.е. жената на брата на майката.

Лелята в испанските пословици и поговорки се представя като грижлива и ласкава, но няма единодушно мнение по въпроса доколко силна е обичта ѝ към племенниците.

Що се отнася до термините *чичо* или *вуйчо* (*tío*), то те се срещат много рядко.

Племенник или *племенница* (*sobrino*, *sobrina*) също са термини, които не се появяват често в паремииите. Сред българските поговорки не бяха открити, а в испанските са сравнително малко – само 3 на брой. В едната от тях се говори за проблемите в отношенията между леля и племенница, базиращи се на съществуващото съперничество между жените; а във втората се споменава един исторически и културен факт, намерил отражение и в испанската литература: персонажът на племенницата на свещеника.

В образа на *бабата* (*abuela*) се наблюдават два аспекта: негативното отношение поради нейната възраст и, от друга страна, обичта към тази, която се грижи за децата, както го прави и майката.

В българските пословици и поговорки образите на *бабата* и *дядото* обикновено са изпълнени с уважение, тъй като в патриархалното семейство дядото имал почти неограничена власт над синовете и внуците, а бабата се разпореждала сред жените в къщата.

От особено значение за традиционните испанско и българско общество е и роднинството по кумство. *Кумът* (*padrino*) е изключително важен за семейството. Той става и кръстник на децата, като обикновено избира и техните

имена. Кумството в българската традиция се предава по наследство и отношението към кума винаги е с изключително уважение.

Пословиците с компонент *роднина (pariente, familiar)* са сравнително малко на брой и на двата езика. В тях „роднина, свой” се противопоставя на останалите хора, които са „чужди”. Най-важно значение се отдава на кръвното родство, което е опора на членовете на рода и създава чувство за сигурност.

8. Заключение

Съпоставителният анализ на роднинската терминология и нейното място във фразеологичните единици в българския и испанския език води до следните изводи:

Родството като социално явление притежава ред характеристики: устойчивост в рамките на семейството, историческа инертност и пресечни точки с други социални феномени. Изучаването на термините за родство в разглежданите езици доведе до разкриването на няколко основни диференциращи семантични признака – старшинство, степен на родство, тип родство (кръвно, брачно и друго), линия (пряка, съребрена) и пол (мъжки, женски). Що се отнася до старшинството или относителната възраст в българския език, то присъства, като се основава на опозицията по-млад/ по-възрастен, напр. *батко*, *кака* по отношение на по-малък брат или сестра. В испанския език то отсъства изцяло. И в двата езика са характерни някои неутрализации, като например в българския език лексикалните единици *снаха* и *зет* могат да се отнасят до съпруга на сина или на брат и съответно съпруг на дъщеря или на сестра. В испанския език термините *tío*, *tía* се използват за назоваване на брат или сестра на майката или на бащата или на техните респективни съпрузи. В испанския език не съществуват и отделни термини, с които да се означат роднините по сватовство или брак, т.е. братята или сестрите на съпруга или съпругата. Трябва да се отбележи също така, че при противопоставянето по пол в испанския език с изключение на двойката *padre/madre* (баща/майка) се извършва не с лексикални средства, а посредством граматичната категория род: *hermano/hermana*, *hijo/hija*, *abuelo/abuela* и т.н.

Развитието на съвременното общество, свободата на отношенията, неустойчивостта на институцията брак са довели и до изменения в роднинската терминология. Откроява се обща тенденция за нейното опростяване. Смисълът, който в миналото се е влагал в понятието „роднина“, вече придобива друго измерение. В настоящето много често кръвни роднини не се възприемат за такива, а други чужди (в биологичен аспект) хора се назовават с роднинските термини. Достатъчно е само да се спомене обръщението сред младите българи „братó“ към близък приятел и сред младите испанци „tío, tía“. Промените в социалния и юридически статус (развод, повторен брак, смърт на съпруга или

съпругата) също оказват влияние на отношенията между хората и определят тяхното „роднинство“.

Фразеологичните единици, изследвани в този труд, съдържат в своя лексикален състав термини, свързани с роднинството. На база на прегледания материал прави впечатление, че броят на паремите, съдържащи термин роднина на испански език, е по-голям от тези на български език (377 срещу 243). Тази диспропорция може да се обясни с някои особености на испанския език като използването на много синоними, остарели думи и лексикални единици със специфично значение. Широкото разпространение на пословиците с компонент роднински термини се дължи на историческата и социална значимост на даден исторически етап. Те са средство за опознаване и обобщаване на факти и явления от обществения живот.

С цел изясняване на основните тенденции анализираният фразеологичен корпус беше разделен на отделни фразеосемантични полета, които обаче са и неразривно свързани помежду си. Така бяха очертани образите на жената, мъжа, бащата, майката, децата и други членове на семейството. И за българската, и за испанската култура характерна ценност е близостта с роднините, макар че техният състав е различен за двата социума. Ако за испанците кръгът на близките роднини се ограничава в рамките на нуклеарното семейство (баща, майка, син, дъщеря), то представителите на българското общество имат близко отношение и с по-възрастните поколения. Във връзка с кръвното и некръвното родство и за двете съпоставяни култури е характерно предимството, което се отдава на близките и човешки отношения пред лошите и неприятелски между роднини.

Традиционният модел на брак в двете общества също е доста подобен. Той представлява патернален съюз, в който мъжът заема позицията на лидер. За такъв модел на съпругески взаимоотношения е характерно ясно разграничаване на ролите: мъжът е по-активен, с по-висока степен на образование и той е длъжен да се грижи за осигуряване на семейството, а жената е майка и домакиня. Положението на жената почти изцяло е зависело от мъжа, макар че понякога се е допускало и партньорство в междуличностните взаимоотношения между съпрузите. Тази йерархия се е установявала още в първите дни на брака и се е поддържала от Църквата (православната в България и католическата в Испания) и от политическите институции. Бракът доста често се е асоциирал със сделка, при която трябвало да се свържат семейства, равни по положение или да се подобри и издигне статусът на един от съпрузите. Съвременното развитие на двете общества е довело и до промени в брачната институция. Този традиционен модел вече е придобил нови форми на съвместно съжителство, без задължителното сключване на църковен или граждански брак. Все повече българки и испанки не се страхуват да останат неомъжени, нещо почти немислимо в миналото.

Културологичните характеристики на функциониране в нуклеарното семейство в съпоставяните общества не се различават особено. Единствената

отлика, може би, е че в българското общество ролята на по-възрастното поколение, т.е. баба и дядо е все още много голяма.

Децата се явяват най-голямото богатство за едно семейство. Обикновено се е поощрявал техният по-голям брой, като е характерно предпочитанието на синовете пред дъщерите. Дори в испанската традиция съществуват стереотипи, според които по-големият брой деца, в частност дъщери, води до икономически затруднения в семейството.

Възпитанието на децата трябва да бъде строго, не се поощрява глезенето, като дисциплината и образованието са фактори, които могат да способстват за успешното по-нататъшно реализиране в обществото.

Що се отнася до съпоставянето на всеки един от двамата родители, то образът на майката се характеризира с безусловна обич и грижа, докато бащата символизира реда и опита.

Наложил се изводът, че явлението семейство, неговата структура и междуличностните отношения вътре в него са общи и за българския и испанския език. Сходството във фразеологичните единици, включени в тази тематика, говори за определени общи моменти в начина на мислене и изразяване на носителите на двата разглеждани езици. От друга страна, подчертаните различия се обясняват с индивидуалността на историческия опит и самобитността на културата на двете общества.

Библиография, използвана в автореферата:

1. **Андрейчин 1973:** Андрейчин, Л. *Езикови тревоги*. София: Наука и изкуство.
2. **Ариас Алонсо 2000:** Arias Alonso, M. Pater- mater y genitor-genitrix en la diplomática medieval asturleonera (775-1037), // *Actas del Congreso Internacional "Cristianismo y tradición latina"*.
3. **Баранов, Добровольски 2008:** Баранов, А. Н., Добровольский, Д. О. *Аспекты теории фразеологии*. Москва: Знак.
4. **Бенвенист 1983:** Benveniste E. *Vocabulario de las instituciones indoeuropeas*. Madrid.
5. **Бояджиев 2011:** Бояджиев Т. *Българска лексикология*, София: Унив. издателство „Св. Климент Охридски“.
6. **БТР 2008:** *Български тълковен речник*, Наука и изкуство.
7. **Бъчлър 1982:** Buchler I. *Estudios de parentesco*. Barcelona: Anagrama.
8. **Диас Рохо 2004:** Díaz Rojo, J. A. Lengua, cosmovisión y mentalidad nacional // *Revista electrónica de estudios filológicos*, 7 junio 2004 <http://www.um.es/tonosdigital/znum7/estudios/clengua.htm>
9. **ДРАЕ:** DRAE <http://www.rae.es/recursos/diccionarios/drae>
10. **Касадо Веларде 1988:** Casado Velarde, M. *Lenguaje y cultura. La etnolingüística*. Madrid: editorial Síntesis.
11. **Килис 1979:** Quilis A. El campo léxico del parentesco en español, // *Homenaje al Profesor Luis Quiroga Torrealba*, Caracas, 19-32.
12. **Косериу 1981:** Coseriu E. *Lecciones de lingüística general*, Madrid: Gredos.
13. **Лоринг Гарсия 2001:** Loring García M. I. Sistemas de parentesco y estructuras familiares en la Edad Media. // *Iglesia Duarte, J.I. de la (coord.). XI Semana de estudios medievales. La familia en la Edad Media*, Logroño: Instituto de Estudios Riojanos.
14. **Маслова 2008:** Маслова, В. А. *Лингвокультурология*. Москва: Издательский центр „Академия“.
http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/maslova/01.php
15. **Минц, Уолф 1995:** Mintz Sidney W. y Eric R. Wolf. Análisis del parentesco ritual (Compadrazgo) pp. 371-411. // *Rueda, Marco y Segundo E. Moreno Yañez*.

- Cosmos, Hombre y Sacralidad. Lecturas dirigidas de Antropología Religiosa*, Quito, Departamento de Antropología. PUCE. Ediciones Abya – Yala.
16. **Младенов 1941**: Младенов С. *Етимологически и правописен речник на българския книжовен език*. София: Изд. Хр. Данов.
17. **Мокиенко 2000**: Мокиенко, В.М. О методологии сопоставительного исследования русской и немецкой фразеологии // *Rossica Olomucensia*, 38, Olomouc, 337-350.
18. **Ницолова 2008**: Ницолова Р. *Българска граматика. Морфология*. София
19. **Севиля Муньос 2002**: Sevilla Muñoz J. El refrán: síntesis de experiencia. // *La Palabra. Expresiones de la tradición oral*, Salamanca: Centro de Cultura Tradicional. Diputación de Salamanca, 71 – 93.
20. **Севиля Муньос, Кантера Ортис 2002**: Sevilla Muñoz J.; Cantera Ortiz de Urbina J. *Pocas palabras bastan; vida e interculturalidad del refrán*. Salamanca: Centro Cultural Tradicional. Diputación de Salamanca.
21. **Севиля Муньос, 2000**: Sevilla Muñoz J.; Sevilla Muñoz M. Técnicas de la “Traducción paremiológica” (francés – español), // *Proverbium*, 17, 369 – 386.
22. **Севиля Муньос, 2004**: Sevilla Muñoz J., Sevilla Muñoz M. *La técnica actancial en la traducción de los refranes y frases proverbiales*, El Trujamán. http://cvc.cervantes.es/trujaman/anteriores/noviembre_04/08112004.htm
23. **Талиавини 1981**: Tagliavini C. *Orígenes de las lenguas neolatinas. Introducción a la filología romance*. México.
24. **Трубачев 2006**: Трубачев О. Н. *История славянских терминов родства и некоторых древнейших терминов общественного строя*. Изд 2-е, испр. и доп., Москва: КомКнига.
25. **Фасмер 2004**: Фасмер М. *Этимологический словарь русского языка*. Москва: Астерль. <http://fasmer-dictionary.info/>
26. **Ярцева 1998**: Ярцева, В. Н. *Большой энциклопедический словарь «Языкознание»*. Москва: Большая Российская энциклопедия.

Справка за научните приноси в дисертационния труд:

Предложеният дисертационен труд е първо по рода си самостоятелно научно изследване върху роднинските названия и тяхната употреба във фразеологичните единици. Основните приноси и резултати са следните:

1. Съпоставят се за първи път в самостоятелно научно изследване роднинските термини в българския и испанския език.
2. Описват се лексико-граматическите особености на роднинските названия в двата езика.
3. Изясняват се образите на членовете на семейството въз основа на анализ на фразеологичните единици, съдържащи компонент роднинско название.
4. Формулират се изводи от съпоставително естество, които могат да бъдат прилагани както в лексикографската практика, така и в дидактиката и чуждоезиковото обучение.

Научни публикации, свързани с дисертационния труд:

1. **Образът на жената в българските и испанските пословици**, сборник *Девета конференция на млади учени от Факултета по класически и нови филологии*, съставител проф. д-р Димитър Веселинов, 2012, ISSN 1314-3948.
2. **Основни лексикални полета във фразеологичните единици на базата на българския и испанския език**, *Десета конференция на млади учени от Факултета по класически и нови филологии*, май 2013, ISBN 978-954-07-3633-4.
3. **Български и испански пословици и поговорки с компонент роднина (pariente, familiar)**, *Единадесета конференция на нехабилитираните преподаватели и докторанти от Факултета по класически и нови филологии*, София, 2014, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, ISSN 1314-3948.
4. **Роднинска терминология в българските и испанските паремии**, „*Отвъд думите*“, юбилеен сборник по случай 70-годишнината на Рафаел Алварado,

София, 2014, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, ISBN 978-954-07-3881-9

5. **Семейството в българските и испанските паремии**, Юбилейна конференция на Факултета по класически и нови филологии на тема: *„Филологията – класическа и нова“*, 3 април 2015 (под печат).